

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

10

L. I. 1933

B. K.: Požig nemškega parlamenta — kapitalistična provokacija.

K. Marx: Teze o Feuerbachu.

F. Engels: Iz zgodovine znanstvenega socializma.

C. Z.: Življenjsko delo Karla Marxa.

A. Kovač: Dr. Andrej Gosar proti Karlu Marxu.

Agis: Razpad II. internacionale.

F. F.: Manjšinski kongres.

Uredništvo in uprava: Rimska cesta štev. 20/I.
Izdajatelj in urednik: Bratko Kreft, Rimska c. 20/I.
Odgovorni urednik: Vičič Milan, Idrijska ulica št. 13.

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z. O.Z.

LJUBLJANA

WOLFOVA UL. ŠT. 1

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko
spadajoča dela po zmernih ce-
nah. — Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki, plakati itd.

Zaloga beležnih koledarjev.

TELEFON 27-55

Vsakdo, ki stremi po izobrazbi, naj bo naročnik

„ZNANSTVENE KNJIŽNICE“!

Založba „ENKA“ („NOVA KNJIGA“) je začela z izdajo
„Znanstvene knjižnice“ in poziva izobrazbe željno občinstvo,
da pristopa v čim večjem številu. Prva knjiga:

Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem

Je že izšla in se dobi pri založnici.

Druga knjiga:

Engels: Anti — Dühring

ki prinaša vse polno novih in zanimivih svetovnonazorskih
ugotovitev, izide konec novembra. Obsegala bo okrog 300
strani velikega formata. Knjige se plačujejo v mes. obrokih
po Din 7.— za broširane ali **po Din 9.—** v platno vezane.

Naročajte na naslov

„Nova knjiga“, Milan Vičič, Idrijska ul. 13

Sukno, kamgarni, lodni
itd. za obleke v največji
izberi in najceneje nudi

SPECIJALNA TRGOVINA

Novak, Ljubljana

Kongresni trg 15 (Naspr. Nunski cerkvi)

B. K.:

POŽIG NEMŠKEGA PARLAMENTA — KAPITALISTIČNA PROVOKACIJA

Hodie mihi, cras tibi!

Kmalu bo tričetrť leta, odkar so zašvigali plameni iz nemškega parlamenta. Nepopisen teror narodnih socialistov divja od takrat po vsem, kar je Hitlerjevemu režimu in duhu tretje Nemčije nasprotno. Nekaj tednov po požaru v parlamentu so napravili drugi večji ogenj, v katerem so sežgali vse tiste knjige, ki so govorile drugače, kakor hoče nov fašistični režim Nemčije. Kakor v dobi inkvizicije in katoliške protireformacije skuša fašizem uničiti vse kulturne dobrine, ki presegajo njegovo območje in njegovo pamet. »Gehorsam und lange Beine«, kakor je dejal Nietzsche o germanstvu, je postal idol Nemčije, ki je nekoč rodila Goetheja. Kultura je fašizmu nevarna, zato je fašizem proti kulturi. Kapitalistični sistem je v zatonu, zdaj se brani s skrajnimi sredstvi, laže samemu sebi, govori o preporodu, ki pa ni nič drugega kakor poslednji napor rešiti to, kar se da. Meščanski razred, manifestiran po fašizmu, grize tako rekoč samega sebe. Kulturne dobrine, ki jih je za razvoj človeške družbe v višjo stopnjo doprinesla francoska revolucija, torej dobrine, ki jih je pripravil nekoč meščanski razred sam, so mu danes na poti, govore proti njemu in fašistični meščan jih danes zavrača, zaničuje in uničuje. Edini dedič kulturnih dobrin preteklosti ostane proletarijat.

Fašizem je pljunil danes na nekoč najsvetejšo in v razredni borbi s fevdalizmom težko pridobljeno meščansko institucijo — parlament. Toda početje fašizma je strahopetno, sramotno, nizko. Hitler še vedno ne upa priznati, kdo so pravi požigalci parlamenta, četudi ve danes že ves svet zanje. Preiskovalni sodnik, državno-sodni svetnik Vogt, se je trudil mesece in mesece, da je »pripravil« material za obtožnico, Hitler je celo zagrozil, da bo dal krivce javno obesiti, če ne bodo govorice, da so narodni socialisti sami sežgali parlament, ponehale. Proces je bil že večkrat odgoden in zdaj pravijo, da se bo začel te dni. Torgler in Bolgari Dimitrov, Popov in Tanev čakajo na hitlerijansko obsodbo. Hitlerijanska justica se pripravlja na zločin, ki ga pa mora svet preprečiti. Ni dovolj, da so v svojih ječah pobili, postrelili že toliko in toliko ljudi, da so mnoge z mučenjem pripravili do samomorov, zdaj hočejo

povsem legalno slaviti svoj triumf, kakor rimski cesarji nad vojnimi ujetniki. Kajti tudi obtoženi Torgler in tovariši so vojni ujetniki, so žrtve razrednega boja današnje družbe. Ne samo zato, ker mu je bil tudi parlament na poti, temveč predvsem zato, ker mu je bilo organizirano marksistično delavstvo trn v peti, je dal nemški fašizem zažgati parlament. Dobro se je zavedal, da bo ljudi alá Hugenberg, Brüning & Comp. z lahkoto odpravil, da pa bo proletariat zanj trdi oreh. Zato se je bilo treba poslužiti vseh sredstev, od javnega terorja do zvijače, samo, da se pride do cilja. Kapitalizem je treba rešiti. Naj bo kakor hoče. Toda to skrito nujnost in potrebo je treba maskirati, skriti za idejo borbe zoper tiste, kapitalistični Nemčiji nevarne cilje, za katere se bori ne samo nemški, ampak ves proletariat. Toda stvar vendar ni bila enostavna. Treba je bilo najti v z r o k za teror, ki je bil že davno v glavah Hitlerjevih voditeljev načrtan. Treba ga je bilo utemeljiti, in sicer tako utemeljiti, da bi se nad proletariatom lahko zgražal »ves« svet, da bi prikimali vsi meščanski politiki, da bi vsi kapitalisti poslali denar za borbo proti »rdeči kugi«.

Zato je bila treba zažgati parlament.

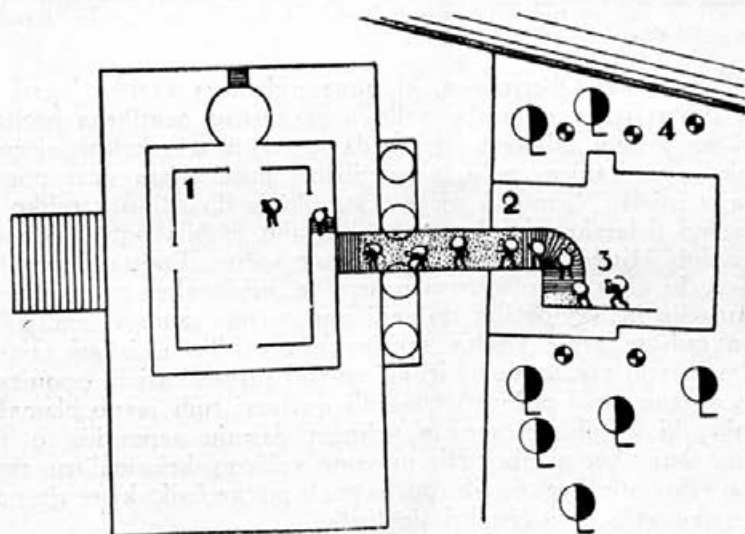
Toda gospoda se je vrezala. Zadeva je prišla na dan.

I.

Že takrat, ko se je po časopisih pisalo, da bo Hitler kaj hitro likvidiral tudi Hugenberg, se je obenem namigavalo, da Hugenberg nekaj preveč ve o požaru parlamenta. Danes ni v Nemčiji nobene stranke več, ki bi lahko legalno delovala. Vse meščanske frakcije so zapadle fašistični »Gleichschaltungi«. Da tisto namigavanje o požigu parlamenta, ni bilo neutemeljeno, se je izkazalo potem, ko je izšel v inozemstvo vtihotapljeni članek dr. Ernsta Oberfohrena, bivšega predsednika narodno-nacionalne državnozborske frakcije. Dr. Oberfohren je sicer stalo to življenje, toda dokumenti kriče preko njegovega groba.

Uvodoma ugotavlja dr. Oberfohren, kako neumno so narodni socialisti organizirali napad na Liebknechtov dom, kjer so potem našli »strašno kompromitirajoč« material zoper delavsko stranko, ki je po tistih dokumentih pripravljala revolucijo — čez nekaj dni. Časopisi so pisali v stilu detektivskih romanov o tajnih shrambah, o kletah in katakombah, kjer je našla policija vse podrobne načrte o revoluciji. Admiral v. Levetzov, ki je postal samo zato naslednik Papenovega pristaša Melcherja, ker ta ni znal najti nobenih dokumentov proti delavski stranki, je 26. februarja podal uradno poročilo o znameniti najdbi. Znotraj državne koalicije so nastale hude debate. Papen, Hugenberg in Seldte so navalili na Göringa s hudimi očitki, ker se dela s takimi lopovskimi triki. Posebno se je poudarjalo, kako so dokumenti nemogoče slabo potvorjeni, tako da jih nikakor ni mogoče izročiti javnosti. Poudarjalo se je, da bi si bili ponarejevalci morali vzeti za vzgled angleške

konservativce, ki so pred leti sijajno ponaredili tako zvano »Pismo Zinovjeva«. Ker pa je med tem stvar vendarle prišla v javnost, ni nemškimi nacionalcem preostajalo nič drugega, nego glasovati za stroge ukrepe proti delavski stranki. Na vse načine pa so se nemški nacionalci potegovali za to, da se delavska levičarska stranka udeleži vsaj še volitev, ker bi se tako preprečilo, da bi dobil Hitler absolutno večino. Goebels in Göring sta se zato nad nacionalci strašno razburjala. Na vsak način sta hotela doseči prepoved delavske levičarske stranke še pred volitvami. Vendar se jima radi odpora nacionalcev to ni posrečilo, četudi je dodatno k materialu iz Lieb-

Tloris nemškega parlamenta (1), Göringove palače (2) in podzemnega hodnika (3), po katerem so šli požigalci ob asistenci nacijskih straž (4).

knechtovega doma, objavil berlinski »Tempo« že 25. februarja vest o nekem podtaknjenem požaru v gradu.

Zato je bilo treba inscenirati nov udarec zoper obe delavski stranki.

»Vse je bilo pripravljeno. V ponedeljek, 27. februarja, ni bil po čudežnem načinu nihče od propagandnega štaba nacionalnih socialistov na volilni agitaciji. Gospod Hitler, neumorni govornik, gospod Goebels, gospod Göring sta bila v Berlinu. Pri njih je bil poročevalec »Daily Expressa«, Sefton Delmar. Tako so čakali gospodje v prijateljskem krogu na svoj požar.«

Že v tem sestanku in miru je bilo nekaj sumljivega. Nekaj je ležalo v zraku, bolje rečeno, nekaj se je pripravljalo v narodno-socialističnem podzemlju. Neumorni voditelji in govorniki, ki jih je bržkone marsikateri vneti in zaslepljeni somišljenik pričakoval na kakšnem zborovanju, so se kakor igralec pred premijero zatekli

v svoje državno-politične kabine, v tistem, mogoče nekoliko nerovznem pričakovanju izredne premijere tretjega carstva.

»Medtem so šli poverjenci NSNDS (NSDAP) pod vodstvom šleziskega SA-voditelja, državnozbornskega poslanca Heinesa skozi kurilne hodnike palače državnozbornskega predsednika Göringa v državni zbor. Za vsakega posameznika, izbranega med SA in SS voditelji, je bilo točno določeno mesto, kjer mora ogenj podtakniti. Ko je narodnosocialistični opazovalec v državnem zboru javil, da sta levičarska poslanca Torgler in Koenen zapustila hišo, se je SA oddelek spravil na delo. Ker jih je bilo dovolj, je bilo delo v nekaj minutah končano. Vsi so se nato povrnili v palačo predsednika državnega zbora, kjer so se spet oblekli v SA uniforme in odkoder so lahko tako neovirano ušli. Ostal je samo subjekt Van der Lubbe, ki je iz »previdnosti« takoj vtaknil v odzadnji hlačni žep svoj holandski potni list, komunistični letak za enotno fronto, nekaj svojih fotografij in baje še tudi izkaznico holandske komunistične stranke. Naročen požar je bil tu.«

Tako pravi Oberföhren, ki nima nobenega vzroka lagati ali pa se postavljati v obrambo političnega gibanja nemškega proletariata, saj je sam odločno izjavil, da se je on sam kakor njegova stranka z zatiranjem političnega gibanja proletariata sicer popolnoma strinjala. Njemu in njegovi stranki je šlo edino v toliko za levičarsko delavsko stranko, v kolikor jim je bila potrebna zato, da ne dobi Hitler pri volitvah absolutne večine. Enostavna volilna taktika, ki sicer ni obvarovala nemško nacionalne stranke pred kapitulacijo in likvidacijo, trajnejši pomen ima samo v tem, da je ravno radi te svoje volilne taktike bila prisiljena, izdati tajnost požara in vsaj takrat med štirimi stenami protestirati in oponirati. Toda organizatorji požara so morali doživeti tudi javno blamažo. Napake, ki so jih pri svojem velikem dejanju napravili, so bile usodne zanje, ker so jih izdale ne samo večjemu kriminalistu, temveč so tako otipljive, da jih spozna vsak povprečnik, ki se sicer ne peča s tajnostjo politične kriminalistike.

Tako je pisalo uradno poročilo, izdano v noči požara, takole:

»Ta požig je dosedaj najstrašnejši teroristični čin boljševizma v Nemčiji. Med sto in sto centi, »razdiralnega gradiva«, ki ga je pri preiskavi Karl Liebknechtovega doma odkrila policija, so se našla navodila za izvršbo komunističnega terorja po boljševiškem vzorcu. Po teh bi bila državna poslopja, muzeji, gradovi in življensko važni obrati izročeni plamenom... Z najdbo tega gradiva se je uničila načrtana izvedba boljševiške revolucije. Kljub temu bi naj bil požar državnega zbora znamenje za krvav upor in meščansko vojno. Že za torej zjutraj ob štirih so bila določena za Berlin ropanja... itd.«

Ti »načrti« so bili od policije »odkriti« že 24. februarja. Najkasneje 26. februarja je moral zanje vedeti gospod policijski predsednik, ker ta dan je poročal o svoji slavni najdbi samemu gospodu Göringu. 25. februarja so po njegovem poročilu ugotovili podtaknjen ogenj v gradu, ki pa je bil »ob pravem času« zadušen. Nastane vprašanje, zakaj ni niti vlada niti policija poskrbela za varnostne ukrepe, ki bi lahko požar parlamenta vsekakor preprečili, če je že 24. februarja našla vse načrte, kakor je sama v svojih sporočilih javnosti zapisala. Gospod Göring in gospod v. Levetzov pa nista

dala zastražiti niti enega poslopja, o katerem govorijo tisti »načrti« iz Liebknechtovega doma.

Iz tega se jasno razvidi, da niso našli nobenih dokumentov v Liebknechtovem domu in da so samo čakali, da jim »nekdo« užge njim nevšečni parlament.

Toda to še ni edina napaka, ki so jo zakrivali v lastno škodo.

II.

Kot glavnega požigaleca je označila hitlerjevska policija Van der Lubbeja. Kot potujoči delavec je baje prišel iz Holandske. V noči od 17. do 18. febr. je prenočil v Glindowu pri Potsdamu. V gostilni »Pri zelenem drevesu« je pokazal svoj »holandski« potni list in v knjigo je vpisal svoje polno ime, rojstni in domovinski kraj. — 19. februarja je mogoče prišel v Berlin, kjer si je v n a j k r a j š e m č a s u pridobil zaupanje v glavnem vodstvu obeh delavskih strank; kajti v prej citiranem uradnem sporočilu beremo, da je »požigalec državnega zbora priznal svojo zvezo tudi z nemško socialistično stranko. S tem priznanjem je komunistično-socialdemokratska enotna fronta postala javno dejstvo.« — Tako je na zelo lahek in spreten način dosegel po mnenju Göringove poročevalske službe mladi brezposelni Holanec tisto enotno fronto nemškega proletariata, za katero se je levica borila že več mesecev, pa ni mogla ničesar doseči. V noči pred imenovanjem Hitlerja za kanclerja sta zborovali vodstvi leve in desnice, da bi se sporazumeli radi proglasitve generalnega štrajka, ki ga je predlagala levica za slučaj imenovanja Hitlerja za kanclerja. Pa desnica ni hotela tega sporazuma, izgovorila si je odloga za preišljevanje in med tem njenim preišljevanjem ni samo Hitler postal kancler, ampak se je polastil tudi vse sile, s katero je poskrbel za svojo obrambo in za svoj napad na delavstvo. Enotna fronta je bila s tem razbita, ker je desnica videla v generalnem štrajku začetek meščanske vojne in je raje dopustila, da je prišel Hitler na oblast. Ni ji bil sicer nič hvaležen zato, ker jo je prav tako nekam sunil, kakor vse druge »zopernike prebujenega nemškega naroda«, vendar je kljub vsemu temu dosegel sporazum za enotno fronto — Van der Lubbe. Na vsak način mora biti ta gospodek velik talent, ker je prepričal vodstvo SDP, da je treba institucijo, za katero se je SDP borila, jo na vse kriplje zagovarjala in branila od konca svetovne vojne naprej, sežgati...

Gospod Hitler in Göring, to je pravljica za otroke! Pa še to pripovedujte svojim otrokom, kajti proletarski vam je ne bodo verjeli!

III.

Kmalu po slavni aretaciji Van der Lubbeja je nemški poročevalski urad razposlal po vsem svetu sliko požigaleca in fotografijo njegovega potnega lista in strankine izkaznice. In spet je prišlo nekaj na dan. Tisti, ki je pisal ime na potni list, je napravil pri črki u v imenu Lubbe pikici. Pikic na črki u pa žal holandski pravo-

pis ne pozna! Kakšna smola! Ne samo, da ne pozna pikic, ampak nima ũ-ja sploh. Zato se požigalec ne piše Lũbbe, kakor se je tudi prvotno pisalo v našem časopisju, temveč Lubbe. Pa tudi to je zdaj že zavrženo. Kajti pravi požigalec se piše drugače in ima zelo dolgo, iz raznih imen sestavljeno ime. Med njimi je tudi ime Hitler, Gŕring itd. Zelo znamenito ime, kajti radi njega je moral lumpenprolet Van der Lubbe postati slaven in radi njega bi morali biti obešeni Torgler in tovariši. Mogoče, da je sam Gŕring nagovoril Van der Lubbeja, da naj sprejme čast požigalca nase, kakor je pred kratkim skušal to obsojeni Lombar v mariborski jetnišnici, ko je nagovarjal Laknerja, da naj prevzame nase še njegov umor. Res je pri tem, da se Lombar pokorava za svoj čin, Gŕring pa je nemški ministrski predsednik, ki skupno s Hitlerjevo vlado že osem mesecev tuhta in tuhta, na kakšen način bi po pravi poti obdolžil požiga, obtožil in na smrt obsodil ljudi, ki niso krivi ničesar drugega nego to, da so se borili za precej bolj pravično, boljše in spodobnejše življenje nemškega delovnega ljudstva, kakor gospod Hitler in njegova stranka.

Med prvimi podrobnimi vestmi o požigu parlamenta je bila tudi ta, da je začel parlament goreti na večih straneh istočasno in da je moralo biti več oseb, ki so to izvršile. (To je izjavila komisija gasilskih izvedencev, ki je baje po »nerodnosti«¹ prišla prezgodaj na pogorišče, kakor tudi požarna bramba sama.) Neki stražnik je baje skozi okno opazil požigalsko kolono in da je celo na enega izmed njih streljal. Kam so po tem strelu požigalci pobegnili? Kam so se skrili, ko je bil požar odkrit? Tega ne pove nihče, pač pa vedo natanko, da je poslanec Torgler ob 9. uri 10 min. z nekim gospodom zapustil poslopje. Številnih požigalcev pa ni nihče videl, niti ko so prišli niti ko so odšli... Četudi se je najprej pisalo o velikopoteznih pripravah, o bencinu, bakljah in cunjah, ki so se jih morali požigalci poslužiti, je istočasno državni poročevalski urad poročal, da se ni našlo nobenega sledu o storilcih. Vse, kar so našli, je bil na pol nag človek, o katerem pa so vedeli še isti večer poročati, da je bil v zvezi z obema delavskima strankama, da je delal po njih navodilu itd. Prav tako so uradno razglasili, da je Van der Lubbe priznal udeležbo pri poskušenem požigu berlinskega gradu in urada za dobrodelnost. Hitler, ki je bil takoj na mestu požara, je izjavil, obžarjen od plamenov, dopisniku »Daily-Expressa«²: »Vi ste priča začetka nove dobe v zgodovini. Ta ogenj je začetek.« Vso noč je izdajala vlada nove in nove ukrepe proti svojim nasprotnikom, ki so v nasprotju z vestmi o požaru skrbno izdelani, preudarni in na podlagi njih so se začele številne aretacije in izvajali izjemni ukrepi proti delavskemu političnemu gibanju. Dopisnik »Daily Expressa«³ pravi v svojem poročilu, da je Hitler k požaru prišedšemu v. Papenu dejal:

»Če je ta ogenj, kakor mislim, delo komunistov, potem nas naj nič ne ovira to morilsko kugo iztrebiti z železno roko.« Nekaj trenutkov kasneje je prišel Gŕring in dejal Hitlerju: »To je brez dvoma diktat komunistov. Nekaj

njihovih poslancev je bilo 20 minut pred požarom še v parlamentu. Posrečilo se nam je prijeti enega izmed požigalcev.»

In Oberföhren pripominja k vsemu temu: »Ah, kako jasno se razvidi iz poročila gospoda Seftona Delmarja, zakaj je nastal požar v parlamentu...«

Ker še takrat ni bilo vse časopisje v Hitlerjevih rokah, je izšlo uradno obvestilo iz Dresdena: »Socialdemokratski poslanci sporočajo notranjemu ministru, da je nastopal Van der Lubbe v Brokwitzu kot nacionalni socialist in da je bil v zvezi z vodilnimi osebami narodnih socialistov.« (Imena so bila navedena.) Kar naenkrat so morale vse take vesti utihniti, celo o podzemeljskem hodniku se ni smelo več pisati, ker se je prišlo na to, da noben tujec ne bi mogel na skrivaj priti v dobro zastraženo Göringovo palačo, po podzemeljskem hodniku izginiti v parlament in ga zažgati, kaj šele več ljudi. Vlada je v zadregi razpisala 20.000 mark za tistega, ki bi lahko kaj več sporočil o storilcih požara. To je razpisala takrat, ko je že predhodno uradno poročala o velikih uspehih preiskave, ki je našla sigurno sled do vodstev obeh delavskih strank, ko je na podlagi istih preiskav izdala tudi številne ukrepe zoper delavski politični stranki. Zakaj čez nekaj dni povsem drugi zvon? Med tem časom je namreč zapadlo vse časopisje novo imenovanemu propagandnemu ministru in takrat je izjavil Hitler, da bo dal krivce požara javno obesiti, če ne utihnejo govornice, da je dal Göring parlament zažgati. To bi bilo res zelo dobrodošlo: brez sodne obravnave obesiti nekaj ljudi. Svetovna javnost ni nasedla tej pasti in gospod Hitler išče še vedno dokazov, četudi jih je že davno kot najdene napovedal...

Ker je komisija izvedencev dognala (to komisijo so nato hitlerijanci radi tega razgnali), da požara ni mogel zanetiti en sam človek, je bilo treba najti še nekoga. Zato je aretirala med drugimi tudi tri Bolgare in sporočila javnosti, da so ti trije zapleteni v znani atentat na sofijsko katedralo, ki je bil izvršen l. 1925. Višek te najnovejše vesti iz narodno-socialistične poročevalske kovarnice pa je bila trditev, da se je Van der Lubbe že takrat poznal z njimi in tudi že takrat sodeloval. In koliko je bil star takrat? — Bil je še ljudsko šolski učenec. Spet polomijada!...

Mimogrede hočemo spomniti čitatelja na to, da je policijska preiskava 1925. l. s »sigurnostjo« ugotovila tri glavne krivce atentata na sofijsko katedralo in jih je tudi dala obesiti. Med tistimi tremi obešenci je bil tudi dr. Friedmann. Vsi trije so do zadnjega diha dokazovali svojo nedolžnost, toda bolgarska justica je bila takrat, kakor hoče biti danes nemška, nezmotljiva in jih je kljub vsemu obesila. Nekaj tednov pred nastopom Hitlerjeve vlade pa je evropsko časopisje poročalo o samomoru atentatorja na sofijsko katedralo. Kaj se je zgodilo? Ali se je mogoče kdo od obešenih treh oživil in se naknadno usmrtil sam? Kaj pa potem? O tem nas bo izvestilo naše »Jutro«, ki je s posebnim naslovom prineslo takrat sledečo notico:

Samomor atentatorja na katedralo Aleksandra Nevskega. V državni ječi luksenburški, kjer je bil nekaj dni zaprt, je izvršil samomor Bolgar Konstantinov. Zaprlj so ga radi nepojasnjene umora nekega svečenika. Preden je sklenil svoje grešno življenje, je Konstantinov vdolbel v zid svojevrstno izpoved, ki se začne z besedami: »L. 1925 smo položili bombe v katedrali.« Konstantinov je izjavil, da ga je popolnoma minilo veselje do življenja, ker vidi, da je življenje zanj brez pomena. Misel na dejstvo, da je ugonobil toliko dragocenih življenj, je tako mučila njegovo vest, da je sklenil napraviti konec.

Domneva se, da je bil Konstantinov eden izmed tistih, ki so l. 1925 uprizorili napad na katedralo Aleksandra Nevskega v Sofiji. Učinek eksplozije je bil strašen. 140 oseb je tedaj obležalo ubitih, 212 pa ranjenih. Policija je takrat prišla tri moške, ki so jih zaradi zločina obsodili na smrt in jih usmrtili. Šele sedaj je prišlo na dan, da so te žrtve po nedolžnem prelele svojo kri. (Podčrtal B. K.)

Dr. Friedmann in tovariša so bili po nedolžnem obešeni, četudi se je že takrat mnogo pisalo in dokazovalo, da je atentat organizirana provokacija. V državni luksenburški ječi se je obesil pravi atentator, Hitlerjeva policija išče Lubbejeve tovariše in zapre tri bolgarske emigrante. Da bi bila njih sokrivda pri požigu nemškega parlamenta čim verjetnejša, jih napravi tako rekoč za atentatorje-specialiste in jih obdolži še sofijskega atentata. Ker potem se bolgarska vlada tudi ne bo zanimala zanje. In res, Bolgarija se prav nič ne zanima za usodo treh svojih državljanov, ker ji kot emigranti niso povšeči. Če jih Hitler spravi s pota, je prav, četudi je jasno, da nimajo s to stvarjo nobenega opravka. Govorili smo z nekim našim državljanom, ki je bil nekaj časa v Hitlerjevih ječah. Bil je aretiran kmalu po Hitlerjevem državnem udaru. Po aretaciji je bilo prvo, kar so mu skušali pri zaslišanju na policiji »dopovedati« to, da so mu dokazovali soudeležbo pri nekem »atentatu«. Dokazov sicer ni bilo nobenih. Menda so si mislili, če gre, gre. Po tej metodi bi bilo Göringu priporočati, da dá v vse svetovne časnike inserat z naslovom »Wer weiss etwas?« ... Mogoče, da se bo kdo javil, kakor se je javil Van der Lubbe v gorečem parlamentu: »Pokorno javljam, jaz sem zanetil požar po naročilu vodstva SDP in KPD itd.« V pozdrav je dvignil roko po običaju fašistov in s petami trčil, kar povsem odgovarja duhu nemškega tretjega carstva. Ko pa so ga vprašali po tovariših, pa ni znal nič povedati. Kakor rekrut, ki so ga za obisk generala naučili premalo ... odgovorov. Zato »Wer weiss etwas?« Nagrada 20.000 mark! Zdaj so dokumenti, kdo je podtaknil ogenj, izšli, Hitler pa seveda noče izplačati nagrade!

IV.

Pri iskanju »komplicov« požiga se je v tistih dneh, ko še cenzura ni bila centralizirana, zarekel celo Papenov list »Ring«. Namignil je, da je intelektualni povzročitelj požiga neka inozemska internacionalna osebnost. Iz teksta se je razvidelo, da meri na petrolejskega kralja Deterdinga. Že 16 let divja ta po vsem svetu proti konkurenci Aznefta, ruskega olja. V tem času je sklepal zveze, financiral razne vojaške intervencije, podprl znane emigrant-

ške ponarejevalce červoncev. Kjer je mogel, je kaj ukrenil proti Rusiji in izdal ogromno denarja v boju zoper »Derop«, centralno zalogo ruskega petroleja v Nemčiji. Prvi dan po požaru je pri berlinski »Derop« bila policijska preiskava, ki so ji sledile še druge. Po njej so izvedeli ruski uradniki, da je bila med njimi tajna celica narodnih socialistov. Po dosedanji preiskavi z ruske strani se trdi, da je moral Deterding enega izmed uradnikov podkupiti, ki je potem to celico organiziral.

Deterding, evropski petrolejski kralj, poleg holandske kraljice glavni delničar petrolejske družbe Royal Dutch in glavni gospod pri družbi Gulf Oil Corporation v Pensilvaniji, je torej zapleten v požar nemškega parlamenta! Papežev list tako namiguje, francoski »Populaire« pa je objavil natančne podrobnosti. Kot njegovega posrednika imenuje ing. Bella. Pri tem se podrobno peča z njegovo biografijo in dokaže zvezo. Pri procesu ponarejevalcev červoncev je Bell nastopal kot Deterdingov agent, v zadnjih letih pa je bil kot narodno socialistični gospodarski politik, spremljevalec Alfreda Rosenberga, udeleženec frakcijske borbe pri javni diskusiji v monakovski Rjavi hiši itd.

Bell je tisti skrivnostni novinar, ki je 28. februarja neposredno po izbruhu požara telefonsko poklical svoje prijatelje novinarje in jih obvestil o požaru v parlamentu. Slučajno (!) je pač prej izvedel zanj.

Znani reporter Kisch pripominja k temu:

»Če je Bell več vedel o stvari — bi bil res nevaren soznalec. Da je tretje cesarstvo začelo svoje osrečujoče bivanje z ogromno provokacijo, bi še šlo. Toda, da se je vse to izvršilo po naročilu angleškega petrolejskega kapitala, tega ne sme izvesti nihče. S tako tajnostjo bi bili narodno socialistični oblastniki v Bellovih rokah. Če je Bell res početnik in če se pojavi samo o tem sumnja, potem — tako preračuna kriminalist, mora biti še na dan take vesti spravljen s pota. Toda dan po članku v »Populaireju«, ki ga objavi vse svetovno časopisje, se Bellu ni zgodilo nič.

Tedaj pa pride poročilo, ki vse kriminalistove račune vrže na en kup; Bell je zbežal na avstrijska tla in za njim je v avtomobilu prišla iz Nemčije morilska kolona, da bi ga spravila s pota. In ga tudi je...

Avtor načrta za požig bo molčal, molčali bodo tudi izvršitelji. In mož, ki je bil med obema strankama posrednik in ki mogoče ne bi bil molčal, bo zdaj tudi molčal. Ing. Bell, posrednik med Deterdingom in Göringom, je mrtev...«

Göringovi in Hitlerjevi računi so jasni. Umakniti se danes še ne moreta. Zato priče ubijata, nedolžne zapirata in jih tirata pred sodišče. Zaprtim »požigalcem« sta odvzela vse pravice zagovora, odklonila sta vse inozemske zagovornike, ki so se sami prijaviли v obrambo nedolžno obdolženih, ker pač ne moreta drugače. Zgodilo bi se lahko pri razpravi, da bi kateri izmed zagovornikov in obtoženih stegnili roko in s prstom pokazal na prave zločince in krivce. Znani pariški odvetnik Moro-Giafferija, ki se je tudi prijavil za zagovornika, a ni dobil od nemške vlade nobenega odgovora, je zato iz Pariza izjavil:

Hitlerjev režim se boji resnice in ima dovolj vzroka, da se je boji. Če gledam na zadevo kot pravni strokovnjak, z vidika kazenskega postopnika, in če govorim kot odvetnik, ki je proučil vse spise in dokazno gradivo, moram po najboljši vesti izjaviti, da je dal pobudo za požar v poslopiju državnega zbora Göring in da je on dal tudi nalog za požig.

Deterding se je zdaj lahko skri, ker je ing. Bell mrtev. Göring ga ne more izdati, ker bi s tem še bolj obremenil sebe. Zato bo Deterding zaenkrat kot Poncij Pilat v ozadju in če bo kdaj Göring prisiljen kaj izjaviti o tem požaru, bo pač dejal: »Interesi nemškega naroda in njegovega prebujenja so zahtevali, da sem dal zažgati parlament.« Kajti za nacionalizem, ki ga propoveduje fašizem, se more in mora uporabiti vsa sredstva. Tako nekako pravi fašistični katekizem.

Zadaj za takim nacionalizmom pa sede Deterdingi vsega sveta, se prijazno, a lokavo smehljajo in si za hrbtno manejo roke.

Nafta, premog, žito, stabilizacija valute, veleindustrija sploh in za vse to je eno samo ime — kapitalizem...

1920. l. so bili narodni socialisti še neznatna stranka, ki pa si je že takoj v začetku poiskala stike z denarnimi mogotci. Eden izmed prvih njenih podpornikov je bil monakovski tajni svetnik Hermann Aust, glavni akcionar pri Monakovski tobačni režiji. Ta je zvezal Hitlerja naprej. 1922. je bil pakt med Hitlerjem in glavnim delom veleindustrijalcev že sklenjen. Pri procesu zoper Hitlerja je prišlo na dan, da je prejemal v švicarskih frankih podporo tudi iz inozemstva. V l. 1922—23 so dobivali njegovi funkcionarji svoje plače v žlahtni valuti, ki jim jo je preskrbel monakovski milijonar Hanfsteigel, katerega sin je danes strankin časopisni šef.

Zelo radodaren je bil industrijalec v. Rechberg, ki je skozi dve leti podpiral Hitlerjev časnik »Völkischer Beobachter« in zato zahteval, da organizira njegov prijatelj Rosenberg veliko gonjo zoper Rusijo. Velik napredek v zvezi z velekapitalom je napravil Hitler, ko je 1925 l. dobil na svojo stran saškega tovarnarja Mutschmanna, ki je pri svojih prijateljih zbiral zanj denar. L. 1928. in 1929. je dobil zvezo z ruhrskimi industrialci. Poleg znanega Thyssena ga je z velikimi svotami začel podpirati Emil Kirdorf, največji magnat tega industrijskega ozemlja. L. 1930. je povabil Hitlerja gospod Blohm, lastnik trdke Blohm & Voss, Hamburg. V jeseni 1932. l. je Thyssenova skupina posredovala stik z baronom Schröderjem v Kölnu, Papenovim intimnim prijateljem in lastnikom treh največjih renskih židovskih bank. Toda to še daleko niso vsi.

Od njegovih inozemskih podpornikov smo omenili že Deterdinga. Treba pa je omeniti še rajnega Ivarja Kreugerja, v katerega zapuščini je našla policija potrdilo za 100.000 mark, ki jih je izročil Hitlerjevemu pokretu. Bivši nemški poslanec A. v. Grafe trdi, da je skušal Hitler preko posredovanja Amerikanca Kurta G. W. Lüdecka in princa Ferdinanda Pruskega izvabiti denar tudi od H. Forda. Na Holandskem je zbiral zanj denar univerzitetni profesor v. Bissing. Podpirala sta ga tudi češka industrialca nemškega porekla v. Duschwitz in v. Arthaber. Da je prejel precejšnje svote od Mussolinija in da je pri tem zarabital južno Tirolsko, pa je tako vsesplošno znano.

Angleški parlamentarec E. D. Morel je prvi opozoril na Hitlerjevo zvezo s francoskim vojno-industrijskim podjetjem Schneider in Le Creuzot. Paul Faure je to zadevo spravil v francoski parlament in dokazal da ta družba ni dajala denarja samo iz svojih francoskih podjetij, temveč tudi iz tistega dela Škodovih zavodov v Pilzenu, ki stoji pod njeno kontrolo. Zastopnik družbe je sicer zadnjo vest samo v toliko dementiral, da je izjavil, da denarja ni dajala

družba, temveč pri njej nastavljeni nemški ravnatelj. Visoki gospodje nikoli ne dajejo oficijelno, vedno za hrbtom in preko drugih, ali dajejo in to je edino važno.

V Nemčiji je danes 2300 ljudi, ki razpolagajo z več kakor milijon markami. Imenujemo samo najvažnejše in najbogatejše:

Viljem II. (še vedno najbogatejši človek v Nemčiji) 700 milijonov;
 knez Albert Thurn-Taxis 240 milijonov;
 rodbina Krupp 200 milijonov;
 veleindustrijalec Thyssen 120 milijonov;
 žel. ind. Wolf 110 milijonov;
 njegov kompanjon O. Strauss 60 milijonov;
 knez Hohenlohe-Ohringen 120 milijonov;
 bankir Mendelssohn 120 milijonov;
 knez Fürstenberg 100 milijonov;
 knez Henckel-Donnersmark 100 milijonov;
 grof Henckel 65 milijonov;
 vel. voj. Sachsen-Weimar 35 milijonov;
 vojv. Albrecht Württemberski 35 milijonov;
 knez Ernst Hohenzollern 30 milijonov;
 tajn. sv. dr. Bosch 15 milijonov;
 Karl v. Siemens 15 milijonov itd., itd.

Dr. Mayer, eden izmed Hitlerjevih državnikov, je izjavil:

»Pod nobenimi pogoji ne trpi voditelj kakšnih eksperimentov v gospodarstvu. Koncentracijski tabori so za politične zločince, ne pa za podjetnike, ki niso narodni socialisti.«

To je povedal tistim pristašem, ki so mislili, da bo Hitler res izvedel vsaj kakšno socialno reformo, če že ne socialne revolucije. Toda druge revolucije ne bo. Tako je izjavil pred kratkim sam. Hitler in proletarijat, to sta dva nepremostljiva bregova. Med njima zija globok prepad, kajti Hitler in njegov režim zastopata in vladata edino v imenu **profitariata**.

V.

Ker živimo v družbi, ki veliko dá samo na sposobnost in talent posameznika in ker imamo tudi med našimi intelektualci pobornike slovitega »individualizma«, ki se ga drže krčevito kakor polž svoje hišice, ne bo napak, če se tudi mi malo približe seznanimo vsaj z nekaterimi osebnostmi nacionalne revolucije. Fašizem dviga osebnost nad vse. Meinberg, eden izmed voditeljev narodnih socialistov, je na nekem kmečkem zborovanju poudaril tole misel: »Voditeljstvo nima z znanjem nobenega opravka!« Mogoče, da je to povedal v obrambo samega gospoda državnega kanclerja Adolfa Hitlerja, ker je splošno znano, da gospod kancler ne bere nobene posebne literature. Najljubši so mu ilustrirani časniki in v svoji vili ima popolno izdajo Karla Maya, kar je vsekakor več nego zanimivo. Kajti iz tega bi se dalo vendarle razumeti, zakaj je razne druge pisatelje, ki niso v njegovi knjižnici, dal sežgati. Toda pustimo tega reveža pri njegovih winetovskih Karl-Mayadah, saj se tako preveč piše o njem. Zanimivejšo bo nekoliko podrobno spoznati nekatere osebne vrline gospoda Göringa.

Znani pravni strokovnjak in profesor na londonski univerzi, Harold Laski, je objavil v »Daily Herald« članek z naslovom: »Vol Göring, veliki top naci-bande«, v katerem pravi med drugim:

Göring ima menda divje veselje nad grozodejstvi in njegova morala je nižja od gangsterjev v Čikagi. Obdal se je z ljudmi podobnega kalibra... On je poosebljeno nasilje in njegovo zadoščenje raste z velikostjo nasilja. Za Nemčijo je nesreča, da je prišel do tako velikega mesta; tako je, kakor če bi Capone ali Jack Diamond bila člana vlade Združenih držav.«

Praske »Lidove noviny« so pred kratkim objavile daljši članek o požaru v parlamentu in so med drugim ugotovile sledeče:

»Veliki del povojne nemške zgodovine je zatemnila senca teh ljudi, ne boječ se pred nobenim zločinom. Skoro vsi so patološke pojave, sadisti, narkotiki, homoseksualci. Eden izmed njih je Edmund Heines, vodja šlezjskih napadalnih čet, ki je bil obsojen zavoljo umora v Stetinu. Pri razpravi proti njemu je rekel sodnik (to se je zgodilo že pred nekaj leti. Op. p.): »Ko je izvršil zločin nad svojim tovarišem, se je Heines vrnil h kartam v gostilno.« Heines je organiziral lani v Šleziji senzacionalni bombni atentat in bestialni umor delavca Potempe, ki so ga do smrti mučili pred njegovo ženo. Drugi je nadporočnik Schulz, vodja berlinskih napadalnih čet. Od sodišča je dokazano, da je izvršil skoraj pol ducata zločinov in da je bil tudi delj časa v ječi. Tretji je kapetan Kilinger, vodja šlezjskih napadalnih čet, ki je bil udeležen pri umoru Erzbergera in Rathenaua, znan po svoji knjigi o puču, v kateri popisuje z besedami, ki jih ni mogoče ponatisniti, kako je ukazal zmrcvariti mlado dekle. V tem krogu je tudi grof Helldorf, šef monakovskega štaba napadalnih čet, nato Roehm, znan po svojih homoseksualnih aferah z otroci v nežni starosti in drugimi, in k tem še lahko prištejemo bivšega vodjo bavarskih napadalnih čet, zdaj že ubitega G. Bella. Hitler je pod vplivom teh ljudi. Oni so pretorianska garda in vse narodno socialistično gibanje stoji in pada z njimi.«

Od teh ljudi je Göring dospel na najvišje mesto. Postal je predsednik nemškega državnega zbora. Tudi on nima nič lepše preteklosti od prej imenovanih poveljnikov Hitlerjevih napadalnih oddelkov. Švedski časniki »Fokets Dagblad«, »Aebetaren« in »Ny Dag« so prinesli dokaze o njegovem morfinizmu in internaciji v švedski blaznici radi težkih duševnih motenj.

Stotnik Göring je po ponesrečenem Hitlerjevem puču 11. nov. 1923. l. zbežal iz Nemčije, ker mu je grozila neznatna trdnjavska ječa. Takrat ni bilo nobene smrtno nevarnosti zanj, kakor je to danes v Nemčiji za može, ki se priznavajo k socializmu in se bore proti Hitlerjevemu fašizmu. Bežal je preko Innsbrucka v Rim. L. 1925. je prestavil mesto svojega delovanja v Stockholm. Bil je poročen s Katarino v. Fock, članico švedske aristokratske rodbine in je menda skušal po vplivu njene družine dobiti kako službo. Göring je letalski častnik in je tako dobil pri neki stockholmski letalski družbi službo. Iz pričevanj njegovih prijateljev je neovržno dokazano, da je bil že med vojno kot pilot-lovec hud morfinist. Njegova žena je bila v prvem zakonu poročena z nekim švedskim stotnikom, s katerim je imela fanta. Pri ločitvi je sodišče otroka priznalo očetu. Ko je otrokov oče 1926. l. težko zbolel, je mati zahtevala otroka zase. Proti temu ni bila samo moževa družina, temveč tudi njena. Obe sta na vse načine hoteli preprečiti, da bi prišel otrok v vzgojiteljsko oblast Göringa. Toda mati je kljub temu začela pravdo za otroka in temu procesu se je zahvaliti, da imamo danes senzacionalne dokumente o Göringovem morfinizmu. Očetovi zastopniki so sodišču predložili zdravniški dokument, podpisan od sodnega zdravnika Karla R. Lundberga. Po raznih pričah so prišle naravnost strahotne razmere iz Göringove familije na dan. Sinček Thomas, ki je po na-

stopu očetove bolezni nekaj časa bival pri materi, je kmalu zapadel Göringovemu vplivu in priča Norberg je izpovedala, da je nekega dne našla pri 14letnem Thomasu »črno listo« s kljukastim križcem z več kolonami imen raznih oseb, ki jih bo treba ubiti, če zavladajo naciji na Švedskem.

Kot duševno bolan človek je bil Göring interniran 1925. l. v Langbrju. Zdravniki so ga spoznali za blazneža. Sprva je bil v zasebni bolnici sv. Katarine, kjer se je moral podvreči odvajalni morfijski kuri. Ker pa je imel često tako strašne napade blaznosti in pobesnelosti, se je bolniško osebje uprlo, da bi ga še vnaprej streglo. Zato je bil interniran v Langbrju, kjer so ga dali v oddelek za pobesnele. 6. septembra 1926. so ga pregledali v bolnici Konradsburg pri Stockholmu, ki pa ga je poslala nazaj v blaznico.

Toliko iz švedskih sodnih aktov o Göringu. Zavedamo se kočljivosti takih zasebnih afer, priznamo, da je Göring osebno, subjektivno kot človek mogoče doživel v vojni in povojni svojo tragedijo, toda to nikakor ne opravičuje niti njega niti njegovega pokreta. Taki ljudje spadajo v blaznico ne pa za ministrske predsednike. Pred leti je besnel v hospitalu in blaznici, danes besni kot ministrski predsednik in pobija ljudi kakor muhe.

VI.

V že citiranem članku iz »Lidovih novin« pa najdemo še neko važno ugotovitev, ki izpopolnjuje zveze požigalcev nemškega parlamenta s tajno kapitalistično teroristično skupino, ki je financirana iz raznih kapitalističnih strani, četudi bo med njimi Deterding najvažnejši, ker mu je ruski petrolej trn v peti.

Za prevzemo oblasti se je za kulisami nemškega parlamenta vršila velika tajna borba med dvema skupinama, med hitlerjevci in monarhistično grupo. Za prvo je stal, kakor smo že omenili, tudi industrijalec v. Thiessen, drugo pa so vodili Hugenberg, v. Papen in voditelj jeklenih čelad Seldte. Kandidat tega tabora je bil nemški prestolonaslednik. Obe skupini sta imeli v načrtu, da bi najprej Hindenburga izrabili, nato pa ga odstavili. Obe sta se mrzlično pripravljali na prevzem oblasti, vedeli sta druga za drugo in se tudi druga druge bali. Druga skupina je bila v toliko močnejša, ker je imela tudi generale in vojsko za seboj. Tako so bili hitlerijanci precej v stiski. Treba je bilo nečesa izrednega, pravijo »Lidove noviny«, nekakšen čudež, nekakšna provokacija bi se morala zgoditi, da bi ta nevzdržni položaj spremenila in da bi se tehtnica usode nagnila na hitlerijansko stran. Po »Lidovih novinah« je bil Göbels tisti, ki je prvi Hitlerju namignil, da bi bilo najbolje sežgati nemški parlament. K vsemu temu pa pride še neka druga zanimivost, ki jo prinaša omenjeni češki časnik.

»Ze dolgo je znano dejstvo, da se od konca vojne in ruske revolucije drži na površju organizacija ruskih emigrantov, ki jo tvorijo bivši carski dostojanstveniki in visoki uradniki tajne policije. Ti organizirajo protikomunistične provokacije. Ta krog in njegovi bogati podporniki so znani vsem zunanjim in notranjim ministrstvom. Najznamenitejše ponarejene listine poslednje dobe imajo svoj izvor v tem krogu. Na pr. »Pismo Zinovjeva«, ponarejevanje sovjetskih červoncev, madžarska afera s ponarejenimi franki, bolgarska teroristična grupa itd. Ta krog vzdržuje tesne zveze z mnogimi zunanjimi terorističnimi

grupami v Evropi, na pr. v Madžarski, Bolgariji in Italiji. Eden izmed voditeljev tega krožka, bivši ruski oficir, Druždelovskij, je pred leti priznal, da je eden izmed avtorjev »Pisma Zinovjeva«; pozneje je bil v Rusiji obsojen na smrt. Drugi član tega krožka je neki bivši carski državni svetnik in član »ohranke«, ki je bil še nedavno pred berlinskim sodiščem obdolžen poskusa podobnega ponarejevanja listin v velikem obsegu. Najvažnejše dejstvo, ki ga je treba vedno imeti v pameti, pa je to, da je glavni stan te dobre organizirane tolpe v Berlinu.

Nemška narodno-socialistična teroristična skupina je imela tesne zveze s tem ruskim krožkom. Eden izmed posrednikov med njima je bil tudi Rosenberg, pol Nemec pol Rus, ki je bil zadnjič kot Hitlerjev emisar v Londonu. Zanimivo je pripomniti, da je eden od teh ruskih agentov najbližji sodelavec hitlerjskega preiskovalnega sodnika v zadevi proti Torglerju in tovarišem.

Nato ugotavljajo »Lidove noviny« s poudarkom, da so avtorji »Pisma Zinovjeva« avtorji požiga nemškega parlamenta. Vsa ta dejanja so delo internacionalne kapitalistične reakcije in kontraprevolucije, naperjene proti proletariatu in Rusiji. Nemškemu kapitalizmu diše ukrajinska žitna polja, angleškim in ameriškim mogotcem georgijska petrolejska polja itd. Že vsa desetletja se poje v današnji družbi ena in ista pesem, razredna borba. Kapitalizem se v tej borbi poslužuje vseh sredstev, pripravljen pogaziti vse najelementarnejše človeške pravice. To je dokazal po fašizmu v Italiji in dokazuje zdaj v Nemčiji. Kakor se on poslužuje vseh sredstev, tako pa jih tudi izzaziva.

VII.

Češki prof. Otokar Fischer je opozoril v zadevi požiga nemškega parlamenta na Kleistovo dramo »Hermannsschlacht«. V začetku tretjega dejanja ukaže germanski knez, da se mora nekaj germanskih vojakov preobleči v rimske in da morajo med rimskim pohodom požigati germanske vasi, da bi tako še podkrepili in utrdili sovraštvo Germanov proti Rimljanom.

Tako nekako je mislil in storil tudi Hermann Göring.

Rimski cesar Nero je dal nekako pred tisoč devetsto leti sežgati Rim, kot krivce pa je obdolžil prve kristjane, ki so jih nato začeli divje preganjati. Križali so jih, mučili huje kot Jezusa iz Nazareta, pošiljali so jih v cirkus med zveri in kot gladijatorje, toda rimsko cesarstvo je kljub temu propadlo.

Neronova senca straši po Nemčiji.

Nekdo, ki je videl, kako so sežigali knjige, najboljše, kar je nemška kultura v zadnjih desetih letih dala, nam je pripovedoval, kako so bile daleč naokrog hiše črne in sajaste od pepela zgorelih knjig. In če je potegnil veter, je zaplavala zgoreta nemška kultura v milijonih drobcih saj proti temnemu nebu in se razpršila na vse strani. Tihotapsko kakor bacil je legla spet na nemško zemljo. — Knjige so sežgali, duha niso ugonobili. Ta sajasti bacil je na tihem spočel neozdravljivo bolezen in fašistična Nemčija bo nekoč shirala na progresivni paralizi. Izgrizla si bo sama svoj mozeg, danes na videz trdna hrbtenica se ji bo zmeščala in storila bo sramotno, nečastno smrt, kakor je nečastno živela.

Torgler in tovariši ječe v nemških ječah. Mogoče se bo že med razpravo razglasilo, da so napravili samomor, mogoče jih bodo v zadnjem trenutku kar tako spravili s pota. Nič novega bi ne bilo za nas, ki smo doživeli justifikacijo nedolžnega Sacca in Vanzettija, treh bolgarskih žrtev iz l. 1925. in nedolžno obešenih čikaških »atentatorjev« iz osemdesetih let preteklega stoletja in še mnogih drugih. Kakor takrat se tudi zdaj pripravlja nemška fašistična justica na umor. Romain Rolland, Einstein itd., razni pravniki veščaki, pisatelji in kulturni delavci že mesece in mesece prinašajo dokaze o nedolžnosti zaprtih in o krivdi tožiteljev, ves proletarijat brani te žrtve razredne borbe, toda fašistična Nemčija ne dovoli obtožencem niti zagovornikov. Ker se v vsej Nemčiji ni našlo odvetnika za obtožence, so se javili iz inozemstva. Odklonili so jih. Med tistimi, ki se potegujejo za nedolžne žrtve niso samo njih prijatelji ali somišljeniki, tudi drugi; tako je iz vseh strani gledana zadeva o požaru v parlamentu spoznana kot največja politično-zločinska provokacija novejši dobe. Že prej omenjeni pariški odvetnik Moro-Giafferija je zato zaklical vsemu svetu:

»Govorim samo kot odvetnik in moram reči, da pripravljajo nemška sodišča s preudarkom strašen justični umor. To naj izve ves svet, ki naj se ne utrudi ponavljati te resnice.«

Ne utruditi se, ne pa se tudi ustrašiti. Treba je preprečiti ta zločin, nedolžne žrtve je treba rešiti. Biti se za njih rešitev je človeška dolžnost.

Kdor pa more in zna, naj ne misli samo po odvetniško, naj misli nekaj več.

Precej več...

Karl Marx:

ENAJST TEZ O FEUERBACHU

(Napisano v Brüsslu spomladi 1845. leta.)*

1.

Glavni nedostatek dosedanjega materializma — vključno Feuerbachovega — je v tem, da je opazoval resničnost, predmetni, z vnanjimi čutili zaznavni svet, le o obliki objekta ali pa v

* Marxove teze o Feuerbachu je prvič objavil Engels kot prilogo k svojemu »Ludwigu Feuerbachu«. Ker so v slovenskem prevodu imenovanega Engelsovega dela iz tehničnih razlogov izostale, jih priobčujemo na tem mestu. V uvodni opombi k »L. Feuerbachu« pravi Engels o njih: »So to v naglici napisane beležke, ki jih je Marx nameraval kasneje obdelati, in niti malo niso bile namenjene za tisk. Njih neprecenljiva vrednost pa je v tem, da so prvi dokument, ki vsebuje genialno klico novega svetovnega nazora.« (Engels-Plehanov: »Uvod v dialektični materializem«, str. 16.) Zategadelj njihovo razumevanje predpostavlja temeljito poznavanje omenjenega Engelsovega dela. Op. pr.

zaznavanja, ne pa kot (konkretno) čutno človeško dejavnost, ne v obliki prakse, ne subjektivno. Zato je dejavno stran, v nasprotju z materializmom, do zdaj razvijal idealizem, toda razvijal jo je abstraktno, zakaj idealizem iz naravnih razlogov ne priznava konkretne dejavnosti kot take. Feuerbach se hoče lotiti konkretnih objektov, ki se v resnici razlikujejo od objektov, bivajočih le v naših mislih. Ali on ne pride do naziranja o človeški dejavnosti kot predmetni dejavnosti. Zategadelj smatra v bistvu krščanstva le teoretično dejavnost za resnično človeško dejavnost, med tem ko razume in predstavlja prakso le v umazano-židovski obliki njenega pojavljanja. Zategadelj tudi ne razume »revolucionarne«, praktično-kritične dejavnosti.

2.

Vprašanje o tem, ali človeško mišljenje more spoznati predmete v obliki, v kakršni so v resnici, — nikakor ni teoretično, marveč praktično vprašanje. V praksi mora človek dokazati pravilnost svojega mišljenja, t. j. dokazati, da ima slednje dejansko moč in da ne ostaja onstran pojavov. Spor o resničnosti ali neresničnosti mišljenja — ki je od prakse izolirano — je čisto skolaistično vprašanje.

3.

Materialistični nauk o tem, da ljudje predstavljajo produkt okolščin in vzgoje in da so potemtakem izpremenjeni ljudje produkt izpremenjenih okolščin in drugačne vzgoje — pozablja, da so prav ljudje tisti, ki izpreminjajo okolščine in da mora biti vzgojitelj sam vzgojen. Zato nujno privede do delitve družbe na dva dela, od katerih eden stoji nad družbo (n. pr. pri Robertu Owenu).

Sovpadanje izpremembe okolščin in človeške dejavnosti lahko pravilno pojmuje, če si jo predstavljamo kot revolucionarno prakso.

4.

Feuerbach izhaja iz dejstva religiozne samoodtujitve, iz razdvojenosti sveta, katere rezultat sta: religiozni svet, ki eksistira le v predstavi, in resnični svet. Njegova naloga je v tem, da reducira religiozni svet na njegovo posvetno osnovo. Vendar ne opazi, da ostane po rešitvi te naloge glavni del problema še vedno nedodelan. Posvetna osnova se loči sama od sebe in se kot samostojno carstvo naseli nad oblaki. To dejstvo si je moči razlagati le s tem, da ji manjka neka celotnost in da tiči v množici protislovij. Potemtakem je treba izpočetka razumeti, v čem obstojajo njena protislovja, nakar jo je treba potom odstraniti protislovij revolucionirati. Ko tako n. pr. odkrijemo, da tajnost svete družine obstoja v pozemski družini, moramo zadnjo podvreči teoretični kritiki in praktični preobrazbi.

5.

Feuerbach z abstraktnim mišljenjem ni zadovoljen in se sklicuje na vtise, ki jih dajejo vnanja čutila; toda sveta konkretnih pojavov ne gleda v obliki konkretne, praktične človeške dejavnosti.

6.

Bistvo religije Feuerbach razlaga z bistvom človeka. Toda bistvo človeka nikakor ni abstrakt, lasten posamezni osebi. V svoji resničnosti je to celokupnost vseh družbenih odnosov.

Ker Feuerbach ne pride do kritike tega resničnega bistva, je prisiljen

1. abstrahirati se od toka zgodovinskega razvoja, gledati religiozno čuvstvovanje kot nekaj čisto posebnega in z ničemer zvezanega, ter izhajati iz predpostavke o abstraktnem, izoliranem, človeškem individuu.

2. Zato si je mogel človeško bistvo predstavljati le kot »vrsto«, t. j. kot notranjo nemo skupnost, tvorečo zgolj *n a r a v n o* vez med mnogimi individui.

7.

Zategadelj Feuerbach ne vidi, da je »religiozno čuvstvovanje« samo družbeni produkt in da od njega analizirani, abstraktni individuum dejansko spada v določeno družbeno obliko.

8.

Družbeno življenje je v bistvu praktično življenje. Vse tajinstveno, vse, kar vodi teorijo v misticizem, najde racionalno rešitev v človeški praksi in v razumevanju te prakse.

9.

Največje, do česar se zaznavni materializem, to se pravi, materializem, ki sveta konkretnih pojavov ne gleda kot praktično dejavnost, povzpne, je zaznavanje posameznih individuev in meščanske družbe.

10.

Stališče starega materializma je meščanska družba, novi materializem se postavlja na stališče človeške družbe ali človeštva, živečega družbeno življenje.

11.

Filozofi so svet le različno razlagali, gre pa zato, da ga spremenimo.

Friedrich Engels:

IZ ZGODOVINE ZNANSTVENEGA SOCIALIZMA

Moderni socializem* je po svoji vsebini po eni strani najprej produkt v moderni družbi vladajočih razrednih nasprotij med posejajočimi in neposejajočimi, med mezdnicami delavci in buržuji, na drugi strani v produkciji vladajoče anarhije. Toda po svoji teoretični obliki se zdi v početku, kakor da je razvil, navidezno dosledno nadaljeval osnove, ki so jih bili postavili veliki francoski prosvetitelji 18. stoletja. Kakor vsaka teorija pa mora tudi socializem navezati na že obstoječi miselni material, pa naj še tako korenini v ekonomskih dejstvih.

Veliki možje, ki so v Franciji bistrili glave za prihajajočo revolucijo, so nastopili sami izredno revolucionarno. Priznavali niso nobene zunanje avtoritete kakršnekoli vrste. Religijo, nazor o prirodi, družbo, državni red, vse so najbrezobzirnejše presojali; vse naj opraviči svoj obstoj pred sodnim stolom razuma ali pa preneha z obstojem. Misleči razum je bil edino merilo za vse. Bil je to čas, ko je bil, kakor pravi Hegel, svet postavljen na glavo, najprvo v tem smislu, da so zahtevali, naj bo človeška glava in z njenim mišljenjem odkriti zakoni osnova vse človeške tvornosti in podružbenja; potem pa tudi v širšem smislu, da se je bila istinitost, ki ni soglašala s temi zakoni, izpremenila od vrha do tal. Vse dotakratne družbene in državne oblike, vse iz davnine podedovane predstave so bili vrgli med staro šaro, ker so bile proti pameti; svet so vodili do sedaj predvsem predsodki; vse preteklo je zaslužilo le usmiljenje in zaničevanja. Šele sedaj se je zdaniilo; od sedaj naprej naj izrine vraževerstvo, krivico, posebne pravice in zatiranje — večna resnica, večna pravičnost, v prirodi zasnovana enakost in večne človeške pravice.

Sedaj vemo, da ni bilo to kraljestvo razuma prav nič drugega, kakor idealizirano kraljestvo buržuazije; da se je bila večna pravičnost uresničila v buržuazni justici; da je bila njihova enakost meščanska enakost pred zakonom; da je bila proglašena za najbi-stvenejšo človeško pravico — meščanska lastnina; in da je razumska država, Rousseaujeva družbena pogodba, zaživela in mogla zaživeti le v meščanski, demokratski republiki. Prav tako malo kakor njih predhodniki, so mogli veliki misleci 18. stoletja preko mej, ki jim jih je stavila njih lastna doba.

Toda poleg nasprotja med fevdalnim plemstvom in meščanstvom, je bilo še splošno nasprotje med izkoriščevalci in izkoriščanci, med bogatimi pohajkovači in delavnimi reveži. Saj prav

* Prinašamo odlomek iz znamenitega Engelsovega dela »Anti-Dühring«, ki izide prve dni decembra v založbi »Nove knjige« (Idrijska ul. 13). To delo bo za naše razmere eden izmed največjih dogodkov na knjižnem polju. Z njim bomo po »Uvodu v dialektični materializem« dobili delo, ki nas uvaja v vse podrobnosti dialektično-materialističnega svetovnega nazora.

to je bilo, kar je omogočilo, da se niso smatrali zastopniki buržuazije za zastopnike nekega posebnega razreda, marveč za zastopnike celokupnega trpečega človeštva. Še več. Že od vsega početka se je buržuazije držalo nasprotje: kapitalisti ne morejo biti brez mezdnih delavcev in prav tako, kakor se je razvijal srednjeveški cehovski meščan v modernega buržuja, prav tako se je tudi razvijal cehovski pomočnik in izvencehovski dninar v proletarca. In dasi bi si v glavnem meščanstvo smelo lastiti zaslugo, da je v boju s plemstvom istočasno ščitilo interese različnih delovnih razredov tistega časa, so se vendar razvila pri vsakem velikem meščanskem pokretu samostojna gibanja tistega razreda, ki je bil bolj ali manj predhodnik modernega proletariata. Tako je bilo za nemške reformacije in kmetskih uporov s smerjo Thomasa Münzerja; v veliki angleški revoluciji z Levellerji; v veliki francoski revoluciji z Babeufom. Vzporedno s temi revolucionarnimi podvigi še nerazvitega razreda so šli odgovarjajoči teoretični izrazi: v 16. in 17. stoletju utopistična prikazovanja idealnega družbenega stanja, v 18. že povsem komunistične teorije (Morelly in Malby). Zahteve po enakopravnosti niso omejevali več le na politične pravice, raztegnila naj bi se tudi na družbeni položaj posameznika; prejenjale naj bi ne le razredne posebne pravice, marveč tudi same razredne razlike. Asketski, na Sparto naslonjen komunizem, je bila prva pojavna oblika novega nauka. Temu so sledili trije veliki utopisti: Saint Simon, pri katerem je še nekoliko obveljala meščanska smer poleg proletarske; Fourier in Owen, ki je bil v deželi najrazvitejše kapitalistične proizvodnje in pod dojmom po tej razvitih nasprotij, sistematično razvil svoje predloge za odstranitev razrednih razlik, s tem, da je neposredno navezal na francoski materializem.

Vsem trem je skupno to, da ne nastopajo kot zastopniki interesov medtem zgodovinsko nastalega proletariata. Kakor prosvetitelji, nočejo osvoboditi določenega razreda, marveč celokupno človeštvo. Kakor oni hočejo vpeljati kraljestvo razuma in večne pravičnosti; toda njih kraljestvo se razlikuje od onega prosvetiteljev ko noč pa dan. Tudi ta na osnovah prosvetiteljev osnovani meščanski svet je proti razumu in nepravichen in roma ravnokako v staro šaro, kakor fevdalizem in vse prejšnje družbene razmere. Da nista dosedaj vladala resnični razum in resnična pravičnost, je vzrok to, ker ju ni doslej nihče prav spoznal. Ni bilo pač genialnega posameznika, ki je sedaj nastopil in ki je spoznal resnico; da je sedaj nastopil, da je resnica baš sedaj spoznana, ni iz zveze zgodovinskega razvoja nujno sledeč, neizogiben dogodek, marveč čisto naključje. Rodil bi se prav tako lahko 500 let prej in bi tako prihranil človeštvu 500 let zmot, boj in trpljenja.

To naziranje je bistveno vsem angleškim in francoskim in prvim nemškim socialistom, vštevši Weitlinga. Socializem je izraz absolutne resnice, razuma in pravičnosti in ga je treba le odkriti, da si osvoji z lastno silo svet; ker je absolutna resnica neodvisna od časa, prostora in človeškega, zgodovinskega razvoja, je pač golo

naključje, kdaj in kje je odkrita. Pri tem pa so absolutna resnica, razum in pravičnost pri vsakem osnovatelju šale različni; ker pa zavisi pri vsakem posamezniku vrsta absolutne resnice, razuma in pravičnosti od njegovega osebnega razuma, njegovih življenjskih pogojev, njegove množine znanja in od ostrosti mišljenja, zato ni v tem sporu absolutnih resnic nobena druga rešitev mogoča, kakor da se medsebojno obrusijo. Iz tega se ni moglo izcimiti nič drugega, kakor neka vrsta eklektičnega povprečnega socializma, kakršen je resnično v glavah večine socialističnih delavcev v Franciji in Angliji, ki dopušča najrazličnejše odtenke, mešanica manj očitnih kritičnih razmišljanj, gospodarskih stavkov in družbenih predstav o bodočnosti, ki so jih zamislili najrazličnejši ustanovitelji sekt, mešanica, ki nastane tem lažje, čim bolj se opilijo posameznim sestavinam v deroči debati ostri robovi določenosti, kakor okroglim kremenjakom v potoku. Da bi napravili iz socializma znanost, smo ga morali najprvo postaviti na resnična tla.

Medtem je nastala poleg francoske filozofije 18. stoletja in po njej novejša nemška filozofija, ki se je zaključila s Heglom. Njena največja zasluga je bila obnova dialektike, ki je najvišji način mišljenja. Stari grški filozofi so bili vsi rojeni, samorasli dialektiki in najbolj univerzalna glava med njimi, Aristotel, je tudi že raziskal najbistvenejše oblike dialektičnega mišljenja. Novejša filozofija pa, dasi je imela dialektika v njej sijajne zastopnike (n. pr. Descartes in Spinoza), je zlasti po angleškem vplivu bolj in bolj zajadrala v tako imenovani metafizični način mišljenja, ki je tudi Francoze 18. stoletja, vsaj v njihovih čisto filozofskih delih, skoro povsem obvladal. Izven prave filozofije so vendar bili zmožni podati mojstrovine dialektike; spomnimo samo na Diderot-jevo delo »Rameaujev nečak« in na Rousseaujevo razpravo o izvoru neenakosti med ljudmi. Podajamo tu le na kratko to, kar je bistveno obema metodama mišljenja; obširnejše bomo o tem morali še govoriti.

Če miselno motrimo narodo ali človeško zgodovino ali naše lastno duhovno delovanje, vidimo najprej podobo neskončne prepletenosti zvez in medsebojnih učinkov, kjer ne ostane nič, kar, kjer in kakor je bilo, marveč se vse giblje, se izpreminja, nastaja in izginja. To prvotno, naivno, vendar stvarno pravilno naziranje o svetu je bilo naziranje grške filozofije in ga je prvi jasno izpovedal Heraklit: Vse je in tudi ni, kajti vse t e č e, je v stalnem izpreminjanju, v stalnem nastajanju in izginjanju. Toda to naziranje, kakor tudi pravilno zagrabi splošni značaj celokupne podobe vseh pojavov, ne zadošča za razlago posameznosti, iz katerih je sestavljena ta celokupna podoba; in dokler tega ne zmoremo, si tudi nismo na jasnem o celokupni podobi. Da bi te posameznosti spoznali, jih moramo iztrgati iz njih prirodne ali zgodovinske zveze in jih, vsako zase, preiskati glede njih sestave, njih posebnih vzrokov in učinkov itd. To je najprej naloga prirodoslovja in zgodovinoslovja; preiskavanja, ki so zavzemala pri starih Grkih klasičnih

časov in važnih vzrokov le podrejen položaj, ker morajo predvsem najprej zbrati material. Z razvijanjem teh početkov prirodoslovja nadaljujejo šele Grki aleksandrijske dobe in kasneje, v srednjem veku, Arabci; resnično prirodoslovje pa se prične šele v drugi polovici 15. stoletja in od tedaj napreduje z vedno rastočo hitrostjo. Razstavljanje prirode v njene posamezne dele, opredeljevanje različnih prirodnih procesov in prirodnih predmetov v določene razrede, preiskavanje notranjosti organskih teles po njih raznovrstni anatomski gradnji, je bilo osnovni pogoj orjaškim napredkom, ki nam jih je prineslo zadnjih 400 let v spoznavanju prirode. Toda to nam je zapustilo prav tako navado, da razumevamo prirodne stvari in prirodne procese posamezno, izven velike celokupne povezanosti; torej ne v njih gibanju, marveč v njih mirovanju, ne kot bistveno izpremenljive, marveč kot negibne sestavine, ne v njih življenju, marveč v njih smrti. In ko je prešel, kakor pri Baconu in Lockeju, ta način naziranja iz prirodoslovja v filozofijo, je ustvaril specifično omejenost zadnjih stoletij, metafizični način mišljenja.

Za metafizika so stvari in njih miselni odtisi, pojmi, posamezni predmeti preiskave, ki jih je treba raziskavati drugega za drugim in ne glede na drugega, predmeti, ki so negibljivi, togi, enkrat za vselej dani. Metafizik misli v samih neposrednih nasprotjih: njegov govor je: Ja, ja, Ne, ne, kar je preko tega, je zlo. Za njega stvar ali je, ali ni: stvar je prav tako malo lahko obenem sama in obenem druga. Pozitivno in negativno se obsolutno izključuje; vzrok in učinek si stojita prav tako negibno nasproti. Ta način mišljenja nam je na prvi pogled radi tega tako dojemljiv, ker na ta način misli tako imenovani zdrav človeški razum. Toda zdrav človeški razum, kakor je spoštovanja vreden drug v domačem področju svojih štirih sten, doživi prav čudovite dogodivščine, kakor hitro se drzne v širni svet raziskovanja; in metafizični način naziranja, čeprav je še na tako širokih, po vsakokratni naravi predmeta razsežnih področjih upravičen in celo nujen, zadene vendar vsakokrat prej ali slej na mostnico, onstran katere je enostranski, omejen, abstrakten in se izgubi v nerešljiva protislovja, ker pozablja pri posameznih stvareh njih medsebojno zvezo, pri njih obstoju njih nastanek in pogin, pri njih mirovanju njih gibanje, ker od samih dreves ne vidi gozda. V vsakdanjih primerih vemo n. pr. in lahko z gotovostjo trdimo, da li žival je ali ni; pri natančnejši preiskavi pa vidimo, da je to čestokrat izredno zamotana zadeva, kakor vedo to prav dobro juristi, ki so se zastonj trudili, da bi našli pametno mejo, pri kateri bi bila usmrnitev otroka v materinem telesu umor; in prav tako nemogoče je določiti trenotek smrti, ko dokazuje fiziologija, da ni smrt enkrat, trenoten dogodek, marveč zelo dolgotrajen proces. Prav tako je vsako organsko bitje v vsakem trenutku isto in ni isto; v vsakem trenutku presnavlja od zunaj dovedene snovi in izloča druge, v vsakem trenutku odmirajo celice njegovega telesa in rastejo nove; po daljšem ali krajšem času je

snov tega telesa povsem prenovljena, nadomeščena z drugimi snovnimi atomi, tako da je vsako organizirano bitje vedno isto in vendar drugo. Tudi vidimo pri natančnejšem opazovanju, da sta oba pola nasprotja, kakor pozitivno in negativno, prav tako ne-ločljiva med seboj, kakor sta si nasprotna in, da se kljub vsej nasprotnosti medsebojno preraščata; prav tako vidimo, da sta vzrok in učinek predstavi, ki imata kot taki veljavnost le pri uporabi za posamezen primer, da pa se, kakor hitro motrimo posamezen primer v njegovi splošni povezanosti z vesoljstvom, ujemata, se izgubita v pogledu na vsesplošno medsebojno učinkovanje, v katerem neprestano menjajo vzroki in učinki svoja mesta, tako, da je, kar je sedaj ali tu učinek, tam ali potem vzrok in obratno.

Vsi ti procesi in načini mišljenja pa ne gredo v okvir metafizičnega mišljenja. Za dialektiko, ki jemlje stvari in njih pojmovne odtise bistveno v njih povezanosti, v njih stiku, njih gibanju, v njih nastanku in koncu, pa je nasprotno vsak proces, kakor so zgornji, potrditev njenega lastnega načina postopanja. Priroda je preizkušnja za dialektiko in modernemu prirodoslovju moramo priznati, da je dajalo za to preizkušnjo izredno bogato, dnevno se množečo snov in s tem dokazalo, da so dogajanja v prirodi, v poslednji stopnji, dialektična in ne metafizična. Ker pa prirodoslovce, ki so se naučili dialektično misliti, prav lahko preštejemo, zaradi tega si lahko razlagamo iz tega spora med odkritimi izsledki in priučenim načinom mišljenja nastalo brezmejno zmešnjavo, ki vlada sedaj v teoretičnem prirodoslovju in spravlja v obup učitelje kakor učence, pisatelje kakor čitatelje.

Znanstvena razlaga vesoljstva, njegovega razvoja in razvoja človeštva, kakor tudi razlaga zrcalne slike tega razvoja v človeških glavah, je možna le dialektično, če vedno upoštevamo splošno medsebojno učinkovanje med nastajanjem in izginjanjem, med napredujočimi in nazadujočimi izpremembami. V tem smislu je tudi takoj nastopila novejša nemška filozofija. Kant je pričel svojo pot s tem, da je razpletel Newtonov stabilni sončni sestav in njegov — če predpostavimo, da se je izvršil sloviti prvi sunek — večni obstoj v zgodovinsko dogajanje: v nastanek sonca in vseh planetov iz vrteče se meglene gmote. Pri tem je že sklepal, da je s tem nastankom prav tako že nujno dan bodoči propad sončnega sestava. Njegov nazor je pol stoletja kasneje matematično potrdil Laplace in še pol stoletja kasneje je dokazal spektroskop v svetovnem prostoru obstoj takih žarečih plinskih gmot v različnih stopnjah zgoščevanja.

Končala se je ta novejša nemška filozofija s Heglovinim sistemom, ki je prvič prikazal — in to je njegova velika zasluga — ves prirodni, zgodovinski in miselni svet kot proces, t. j. v stalnem gibanju, izpreminjanju, pretvarjanju in razvoju in je bil s tem storjen poizkus, dokazati notranjo povezanost v tem gibanju in razvoju. Iz tega vidika gledana, ni bila več zgodovina človeštva pusta zmešnjava nesmiselnih nasilnosti, ki so vse enako ničvredne

pred sodnim stolom sedaj dozorele filozofske pameti in je najboljša, da jih čimprej pozabimo, marveč je bila razvojni proces človeštva samega; zasledovati postopni razvoj tega v vseh blodnjah in dokazati njegovo notranjo zakonitost v vseh navideznih slučajnostih, je bila sedaj naloga mišljenja.

Da Hegel te naloge ni rešil, je tu vseeno. Njegova zasluga je bila, da jo je postavil in s tem začel novo dobo. Je pač naloga, ki je ne bo mogel rešiti nikdar posameznik. Dasi je bil Hegel — poleg Saint-Simona — najuniverzalnejša glava v svojem času, je bil vendar omejen, prvič zaradi nujno omejenega obsega lastnega znanja in drugič, prav tako zaradi po obsegu in globini omejenega znanja in naziranj dobe. Temu pa se je pridružilo še tretje. Hegel je bil idealist, t. j. zanj niso bile misli njegove glave bolj ali manj abstraktne slike istinitih stvari in procesov, marveč so mu bile stvari in njih razvoj le uresničene slike »ideje«, ki je bila nekje že pred svetom. S tem je bilo vse postavljeno na glavo in istinita povezanost sveta popolnoma preobrnjena. In kakor je Hegel dojel pravilno in genialno marsikatero posamezne zveze, je moral vendar iz navedenih vzrokov marsikaj v podrobnostih krpiti, umetničiti, konstruirati, skratka, bilo je preobrnjeno. Heglov sistem kot tak je bil kolosalen splav — a tudi poslednji te vrste. Bolehal je namreč še na neozdravljivem notranjem protislovju: po eni strani je bistveno predpostavljaj zgodovinsko pojmovanje, po katerem je človeška zgodovina razvojni proces, ki se po svoji prirodi ne more miselno zaključiti z odkritjem tako zvane absolutne resnice. Sistem spoznanja prirode in zgodovine, ki obsega vse in je enkrat za vselej dognan, nasprotuje osnovnim zakonom dialektičnega mišljenja; kar pa nikakor ne izključuje, marveč nasprotno vključuje, da lahko sistematično spoznavanje celokupnega zunanjega sveta od rodu do rodu z orjaškimi koraki napreduje.

Brž ko so uvideli, da je dosedANJI nemški idealizem preobrnil vse na glavo, je šla pot nujno v materializem, vendar, zapomnimo si dobro, ne v zgolj metafizični, izključno mehanični materializem 18. stoletja. V nasprotju z naivno revolucionarnim, enostavnim zametavanjem vse prejšnje zgodovine, vidi moderni materializem v zgodovini razvojni proces človeštva in njegova naloga je, da odkrije zakone njegovega gibanja. V nasprotju s pojmovanjem prirode, ki je bilo prav tako pri Francozih 18. stoletja kakor pri Heglu, češ, da je priroda celota, ki se giblje v ozkih krogih in ostaja vedno (sebi) enaka, z večnimi svetovnimi telesi, kakor jih je tolmačil Newton, in neizpremenljivi med vrstami organskih bitij, kakor jih je tolmačil Linné, zbira moderni materializem novejša napredke prirodoslovja, po katerih ima priroda prav tako svojo zgodovino v času, svetovna telesa prav kakor vrste organizmov, ki jih pri ugodnih pogojih naseljujejo, nastajajo in prestajajo in kroženja, kolikor so sploh dopustna, zavzemajo neskončno ogromnejše razsežnosti. V obeh primerih je bistveno dialektičen in ne potrebuje več nikake nad drugimi znanostmi stoječe filozofije. Brž ko zahte-

vamo od vsake posamezne znanosti, da si razjasni svoj položaj v celokupni povezanosti stvari in v spoznanju stvari, je vsaka posebna znanost o celokupni povezanosti nepotrebna. Kar še preostane samostojnega v vsej dosedanji filozofiji, je nauk o mišljenju in njegovih zakonih — formalna logika in dialektika. Vse ostalo preide v pozitivno znanost o prirodi in — zgodovini.

Medtem, ko se je mogel izvršiti preokret v prirodoslovju le v tolikšni meri, v kolikor je nudilo raziskovanje primerno pozitivno spoznavno gradivo, so se že veliko prej uveljavila zgodovinska dejstva, ki so odločilno preokrenila pojmovanje zgodovine. L. 1831 je bil v Lyonu prvi delavski upor; l. 1838 do 1842 je dospelo do viška prvo nacionalno delavsko gibanje angleških charistov. Razredni boj med proletariatom in buržuazijo je stopil v ospredje zgodovine najrazvitejših evropskih dežel v toliko, kolikor se je tam po eni strani razvila velika industrija, po drugi strani na novo osvojena politična oblast buržuazije. Nauke meščanske ekonomije o istovetnosti interesov kapitala in dela, o splošni harmoniji in splošnem ljudskem blagostanju kakor posledici svobodne konkurence, so dejstva vedno jasnejše postavljala na laž. Vseh teh stvari ni bilo mogoče več odklanjati prav tako, kakor ne francoskega in angleškega socializma, ki je bil njih teoretični, čeprav sila nepopolni izraz. Toda staro idealistično zgodovinsko gledanje, ki ga novo pojmovanje ni še izpodrinilo, ni poznalo nikakih, na materialnih interesih obstoječih, razrednih bojev, sploh nikakih materialnih interesov; produkcija, kakor vse ekonomske razmere so mu bile nevažne, so bile podrejeni elementi »kulturne zgodovine«. Nova dejstva so silila, na novo preiskati vso dosedanjo zgodovino, in tu je postalo očito, da je bila v s a dosedanja zgodovina zgodovina razrednih bojev, da so ti med seboj se boreči razredi družbe vsakokrat plod produktivskih in prometnih razmer, skratka e k o n o m s k i h razmer dobe; da je torej vsakokratna ekonomska struktura družbe realna osnova, iz katere moramo razložiti dokončno celokupno nadstavbo pravnih in političnih uredb kakor tudi verskih, filozofskih in drugih načinov predstav vsakega zgodovinskega razdobja. S tem je bil idealizem pregnan iz poslednjega zatočišča, iz zgodovinskega pojmovanja, s tem je bilo dano materialistično pojmovanje zgodovine in odkrita pot za razložitev zavesti ljudi iz njih bivanja, ne pa kakor doslej, njih bivanja iz njih zavesti.

S tem materialističnim pojmovanjem zgodovine pa ni bil združljiv dosedanji socializem prav tako, kakor pojmovanje prirode v francoskem materializmu z dialektiko in novejšim prirodoslovjem. Dosedanji socializem je sicer kritiziral obstoječi način kapitalistične proizvodnje in njegove posledice, ni ga pa mogel razložiti, torej tudi ne z njim obračunati; mogel ga je, češ da je slab, le enostavno zavreči. Treba pa je bilo ta kapitalistični način proizvodnje prikazati po eni strani v njegovi zgodovinski zvezi in njegovi nujnosti za določeno zgodovinsko razdobje, torej tudi nujnost njegovega propada, po drugi strani pa je bilo treba razkriti

njegov notranji značaj, ki je bil še vedno skrit, ker se je dosedanja kritika bavila bolj s slabimi posledicami, kakor z razvojem stvari same. To se je zgodilo z odkritjem presežne vrednosti (večvrednosti). Dokazano je bilo, da je prilastitev neplačenega dela osnovna oblika kapitalističnega načina proizvodnje in izkoriščanja delavca, ki ga to izvaja; da iztisne kapitalist, četudi kupi delovno silo svojega delavca za polno vrednost, ki jo ima kot blago na blagovnem trgu, vendar večjo vrednost iz nje, kakor je plačal za njo; in ta presežna vrednost (večvrednost) tvori končno vsoto vrednosti, iz katere se kopiči vedno bolj rastoča gnota kapitala v rokah posedujočih razredov. Potek, tako kapitalistične proizvodnje, kakor proizvodnje kapitala je bil s tem razložen.

Za ti dve veliki odkritji: materialistično gledanje zgodovine in razkritje skrivnosti kapitalistične proizvodnje s presežno vrednostjo (večvrednostjo), gre hvala Marxu. Z njima je postal socializem znanost, ki pa jo je treba najprvo izdelati v vseh njenih podrobnostih in zvezah.

C. Z.:

ŽIVLJENJSKO DELO KARLA MARXA

I.

Marxovo nesmrtno zgodovinsko dejanje je, da je postavil trdni most med socializmom in delavskim gibanjem. Doprinisel je neizpodbitni zgodovinski dokaz, da more biti socialistični red, ki se je svetlikal na obzorju, le delo bojujočega se delavskega razreda, in da mora biti — kakor neizpremenljiva prirodna nujnost — tudi delo tega delavskega razreda. S tem, da Marx ni več priznaval socializma zgolj za zaključke, ampak je dokazal, da je zakonita posledica družbenega razvoja, ga je dvignil od utopije do znanosti. Ko je ugotovil, da je delavski razred zgodovinsko poklican in sposoben, da zavedno oblikuje posledice zgodovinskega razvoja, je izstavil plemiško listino delavskemu gibanju, ki je nositelj socialnega progressa, ki pomenja s pomočjo osvobodjenja proletariata, za vse človeštvo končno veljavni podvig iz — »živalskega sveta v polno človeško svobodo«.

Marxu je bilo mogoče izvesti to veliko znanstveno dejanje, ker je postal ustanovitelj materialističnega naziranja zgodovine s tem, da je Heglovo dialektiko prevzel in jo je oplodil kot metodo znanstvenega raziskovanja s tem, da jo je postavil — kakor je dejal Engels — »z glave na noge«. Osvojil si je Heglovo naziranje o zgodovinskem razvoju, ki se giblje v nasprotjih, ki ne more ustvarjati ne da bi uničeval. V nasprotju s Heglom pa Marx ni iskal in našel vzrokov in zakonitosti tega razvoja v oblakih filozofske spekulacije o »absolutni ideji«, marveč na trdni,

trajni zemlji resničnosti, v družbenih pojavih in razmerah, ki so človeško delo. Tako je bilo mogoče, da je razkril s sigurno roko znanstvenega raziskovalca gonilne sile zgodovinskega dogajanja, kakor tudi zakone, ki ga obvladujejo s kleno močjo prirodnega porajanja. Odkril je, »da je zgodovina vseh dosedanjih družb v poslednjem smislu zgodovina njenih produkcijskih in menjavnih razmer, in, da se uveljavljajo slednje, ob gospodstvu privatne lastnine, v političnih in socialnih ustanovah v obliki razrednega boja. Poslednji odgovor na vprašanje o vzroku zgodovinskega stremjenja in bojevanja naj torej dá po Marxu politična ekonomija, nauk o družbenem gospodarstvu, ne več teologija ali filozofija. Podlaga vsake družbe je njeno gospodarstvo, t. j. produkcija ali proizvodnja potrebne materialne oskrbe. Na tem temelju se dviga nadstavba političnih, verskih in drugih ustanov družbe. Engels se je o tem takole izrazil: »Poudariti je treba, da je ljudem predvsem potrebna jed, pijača in obleka, preden se morejo ukvarjati z umetnostjo, politiko, religijo itd., da je torej produkcija materialnih življenjskih pogojev in z njo tudi vsakokratna ekonomska razvojna stopnja kakega ljudstva ali kake dobe podlaga, na kateri so se razvile državne ustanove, pravna naziranja, umetnost in celo verske predstave teh ljudi in jih moramo vsled tega razlagati iz njih — in ne obratno, kakor doslej.« Gospodarski pojavi so torej plodna tla za vsa ostala socialna dogajanja; pogoj so jim in slednji se izpreminjajo, kadar se izpremene gospodarski pojavi sami. Izslediti je treba torej končno odločujoče sile zgodovinskega razvoja po tem takem v produkciji.

V skladu s tem naziranjem je torej Marx raziskal gospodarstvo meščanske družbe: kapitalistično produkcijo. Iz posebnosti njenega bistva je hotel zajeti spoznanje o smeri in cilju zgodovinskega razvoja naše dobe, hotel dojeti najglobbo vsebino razrednih bojev, ki izhajajo iz nje in ki jo pretresajo. Ko je »prodril do skrivnosti kapitalistične produkcije«, je s trdno roko tudi zajel one sile, ki smotno stremijo preko nje socialističnemu redu nasproti, prve podzavedno, slepo nebrzdano kakor prirodne sile, druge zavedno, človeško znanje in hotenje, ki je postalo dejanje. Tako je Marx ustvaril teorijo o kapitalističnem razvoju. Njeno jedro je genialno odkritje o pomenu večvrednosti za kapitalistično produkcijo, njen pomen ni prav nič manjši od ustanovitve marksističnega zgodovinskega naziranja. Marx je dokazal, »da je prisvajanje neplačanega dela in po njej izvajano izkoriščanje delavca, osnovna oblika kapitalističnega produkcijskega načina, da kapitalist iztisne iz delovne moči svojega delavca večjo vrednost, kakor je zanj plačal, tudi če bi jo bil kupil po polni ceni, kakršno je imela kot blago na trgu in, da je ta večvrednost v poslednji instanci ona količina vrednosti, ki se kopiči v rokah posedujočega razreda iz stalno narasčajoče mase kapitala«.

Proletarcu ni mogoče ubežati: izpostavlja se mora kapitalističnemu izkoriščanju, ker ustvarja večvrednost, če noče počivati in od lakote umreti. Pod gospodstvom privatne lastnine je izpol-

nitev in razvoj produkcijskih sil in produkcijskih sredstev vodil v kapitalističnem gospodarskem načinu do ločitve delovnih sil in delovnih sredstev, ki je čedalje bolj izrazita in bolj dalekosežna. Če naj oni, ki nimajo delovnih sredstev, ne ostanejo brez kruha, tedaj morajo prodati svojo delovno silo in samega sebe posestnikom delovnih sredstev v izkoriščanje. Posestnik delovnih sredstev kupuje proletarsko delovno silo zaradi večvrednosti, ki jo ustvarja in mora dajati profit in obresti, kakor tudi zemljiško rento. Tako si stoje v kapitalistični produkciji nasproti kapitalisti in mezdni delavci kakor izkoriščevalci in izkoriščanci, kot dvoje družbenih razredov, ki ju loči nepremostljivi prepad interesnih nasprotij. Ta interesna nasprotja koreninijo v kapitalističnem produkcijskem procesu, ki dodeljuje privatno lastnino. Naloga prvih je, ustvarjanje večvrednosti, četudi jih to poniža na stopnjo živih delovnih strojev. Naloga drugih pa je, da si večvrednost prisvajajo, četudi besni njihova mrtva posest v ta namen kakor krviželjna zver.

Kapitalistična produkcija pa vodi do ustvarjanja večvrednosti, ki se vedno bolj stopnjuje, ki zavzema vedno večji obseg. Del večvrednosti, ki jo ustvarjajo delavci, se izpreminja v nove množine kapitala, ki same zopet, s pomočjo izkoriščanih proletarcev vodijo k ustvarjanju večvrednosti. Kapital se kopiči, se akumulira. Vzporodno s tem dogajanjem gre drug pojav: armada izkoriščanih mezdnih delavcev stalno narašča. Marx je spoznal, da je akumulacija (slovensko kopičenje), izkoriščevalskih množin (mas) kapitala v rokah posedujočih razredov, na drugem krajniku družbe pa izkoriščanih proletarcev, tvorni zakon kapitalističnega razvoja. Uveljavlja se v izmenjavanju nadprodukcije in krize, ki sta zamotana pojava kapitalističnega gospodarstva, ki ju proletarijat zelo jasno občuti kot čezmerno delo in brezposelnost. Napredujoča akumulacija vodi do vedno ostrejšega nasprotja med ogromnimi produkcijskimi silami, ki so se razvile in meščanskimi utesnujočimi oblikami, ki jih izrabljajo v kapitalistični produkciji. Tako narašča nespravljlivo nasprotje med družbenim značajem produkcije in individualnim, kapitalističnim prisvajanjem proizvodov (produktov). Kričeče se kaže v obliki socialnih nasprotij. Na vrhu družbene piramide pravljico bogastvo, ki ga morejo doseči le poedini izbranci, ob njenem vznožju strašno močvirje materielne in kulturne bede množice, iz katere se premnogi nikdar ne morejo povzpeti.

Vsa gospodarska in socialna nasprotja pa, ki jih tira kapitalistični razvoj do skrajnosti, se kažejo najprijemljiveje v velikem razrednem nasprotju med buržuazijo in proletariatom. Ta je najvišja, klasična, toda tudi poslednja zgodovinska oblika socialnega nasprotja med bogatimi in reveži, vladujočimi in zatiranimi, izkoriščevalci in izkoriščanimi. Ko bo odstranjeno to nasprotje, bodo odstranjena tudi vsa druga nasprotja: Pridobitev popolnega človeškega dostojanstva za vse, ki jim ga družbene razmere ne dopuščajo. Nasprotje, ki ga rodi kapitalistična produkcija med izkoriščevalsko buržuazijo in izkoriščanim proletariatom, žene

oba razreda v boj drugega proti drugemu, ki vodi v obeh taborih do vedno večje enotnosti. Najpreje se razvname boj za pogoje in stopnjo izkoriščanja pri ustvarjanju večvrednosti in se odigrava na gospodarskem področju. Od tod nujno posega tudi na politično področje. V razrednem boju proti socialno vladajočim plastem fevdalne družbe je buržuazija prilagodila politično in pravno nadstavbo meščanske družbe bolj ali manj popolno bistvu in pogojem kapitalistične produkcije. Tudi tam nastopa razredno nasprotje med proletariatom in buržuazijo. Politični razredni boj za politične pravice delavskega razreda vse do uveljavljenja popolne moči se vrši v gospodarskem boju; vrši se, ker je dolžnost družbe, da postavi vse preveč morilskemu izkoriščanju mezdnih sužnjev zaščitne zakone meje in olajša njih vse preveč strahovite rane s socialnim skrbstvom; vrši se za pravico in moč proletariata v političnem boju samem.

Končno se razkrije politični kakor gospodarski boj v meščanski družbi kot boj za pravico izkoriščanja in vladanja, za oblast posedujoče manjšine, ki ima videz prava. V poteku tega boja se prepričajo proletarci, da so njihove pridobitve to oblast pač omejile, vendar ne zatrlje in tako bo vse dotlej, dokler bo obstojala njegova glavna osnova: privatna lastnina. Plod njihovega boja mora biti vsled tega tudi le samo omiljenje izkoriščanja in njegovih posledic, nikakor pa ne odstranitev izkoriščanja samega. Zato se mora vršiti razredni boj proletariata čedalje bolj za celoto; tako upa na cilj, ki leži onstran meščanske družbe: na odpravo privatne lastnine in postavitve socialističnega reda. Kakor ustvarja in šola kapitalistična produkcija in njen razvoj ljudi, ki se morajo zavestno boriti za ta cilj, tako ustvarja tudi materialne elemente, ki se mu podzavedno bližajo: delovna sredstva in delovne procese družbenega značaja, ki so v rastočem ostrem nasprotju z individualnim osvajanjem produktov dela po kapitalistih. So to produktivne sile in produktivna sredstva silne moči in plodovitosti, ki se upirajo, da jim manjšina njihovih gospodov sebično brani svoboden razvoj: te sile so porok, da more njih svoboden razvoj dvigniti vse člane družbe do uživanja blagostanja in kulture. Tako sili kapitalistični razvoj sam do rešitve rastočih gospodarskih in socialnih nasprotij, ki so neločljivo zvezana z bistvom kapitalistične produkcije. Voljo delavcev usmerja k premaganju razrednega nasprotja med kapitalisti in proletarci s pomočjo ukinitve privatne lastnine produkcijskih sredstev. Odločilen korak k temu cilju je dosega politične oblasti po proletariatu. »Če pade plašč, mu vojvoda sledi!« Tedaj bije svetovno-zgodovinska ura »ekspropriacije ekspropriatorjev«.

II.

Oporekali so Marxovemu nauku, češ, da je iz zgodovinskega razvoja izključil gonilno silo ideje in tudi smotreno človeško voljo, nadalje, da je prepojen z vero v avtomatično se vršече zgodovinsko

porajanje. Kako malo poznajo tisti, ki tako govore, znanstveni socializem! Marxu, ki je izhajal iz snovanja ideje, da bi odkril gonilne sile človeške zgodovine, ni bila ideja nikdar postranski odpadек družbenega gospodarstva. Ni zanikal niti odrekal njene velike moči v zgodovini. V izobilju socialnih pojavov, katerih vsemogočim različnim medsebojnim prepletanjem je skozi vse čase sledil, je zajel tudi popolni pomen idejnosti. Ob Arijadni niti historičnega materializma, je odkril razmerje med idejnostjo in materialnim v zgodovini. Družbena produkcija določa ideje družbe; idejnost ne določa materialnega, marveč jo slednje določa. Tega pa končno prav tako ne smemo prezreti pri raziskavanju zgodovine, kakor tudi ne pri ocenjevanju materialističnega zgodovinskega naziranja. Spregledati pa ne smemo še nečesa: Idejnost in materialnost, kakor ju pojmuje historični materializem, nimata z metafizičnima pojmom filozofije, z idejo in materijo prav ničesar opraviti. Celó Marxovo življenjsko delo sâmo postavlja pravljičico, da historični materializem nima prostora za historično silo ideje, na laž, Kaj je bilo njegov cilj? Vsenaokrog Marxa je valovil kaos mnenj, naziranja, prepričanj, idealov, kaos, v katerem so bili vrtinci dedščine iz preteklosti, sodobnih spoznanj in želja za bodočnost. S skrbno tipajočo roko je povzdignil one ideje, ki jih določa razvoj produkcije naše dobe in ki morajo biti proletariatu vodilni motivi njegovega ravnanja. To dejstvo samo ob sebi kaže, da je Marx vrednotil tudi zavestno voljo za gonilno silo zgodovinskega dogajanja. Tako ni videl le — ostanimo pri zgodovini nove dobe — materialnih, predmetnih sil v besnečem veletoku kapitalističnega razvoja, ki neprestano pripravlja socializem. Njegov pogled je zajel tudi zavedno zgodovinsko silo, ki izhaja iz konsekvenc družbenega razvoja: neomajno voljo proletariata, da izpolni veliko historično nalogo, ki mu jo nalagajo življenjski pogoji izkoriščanih in ki jo morejo izvesti kot razred le s pomočjo združenja in boja. Višek Marxovega življenjskega dela je bil smisel, da bi ta volja postala s pomočjo ideje, s pomočjo spoznanja zavedna, trdna in odločna. Njegovo delo je en sam vzbujajoči in opominjajoči klic volji razreda, ki je najmočnejša socialna sila na poljani zgodovine, ki jo vzbuja kapitalistični razvoj. To je proletariati, vsled svojega števila in pomena, ki ga ima za obstoj meščanske družbe. Njegova volja naj bi rodila dejanja, vse od boja za deseturnik in koalicijsko pravico do boja za politično oblast, do prebitja meščanskega reda. Seveda je Marx dejal: »Ljudje ustvarjajo svojo zgodovino. Toda ne ustvarjajo je sami od sebe, ne v prilikah, ki bi si jih bili izvolili sami, marveč v pogojih, ki so jih že neposredno našli in prevzeli.« Ljudje torej ustvarjajo svojo zgodovino tako, kakor jo morajo. Toda kljub temu je pri Marxu zapisano: »Ljudje ustvarjajo svojo lastno zgodovino.«

Čuvstvene duše menijo, da so odkrile drugo težko pomanjkljivost Marxovega zgodovinskega naziranja. Po njihovem mnenju pozna to naziranje ljudi le v obliki zgodovinskih, socialnih »kate-

gorij«, prepojeno ni niti z razumevanjem, kaj šele z občutjem »čiste človečnosti«. »Brezčutno je, mrzlo«. — Kako je s to trditvijo? V kapitalističnem produkcijskem procesu je ravno Marx odkril družbene razmere za blagom, t. j. odnošaje med ljudmi. Tam, kjer meščanska ekonomija ne vidi drugega mimo »omamljivega izobilja bogastva«, je Marx ugledal ljudi: Izkoriščevalskega kapitalista, ki tudi brez dela uživa, in izkoriščenega proletarca, ki trpi pomanjkanje celo pri čezmernem delu. Ni mu bilo lastno, da bi nosil svoje srce vselej na jeziku, kakor oni »človekoljubi«, ki mislijo, da bodo s svojo večno curljajočo, poceni cimeravostjo spreobrnili izkoriščevalce k milosti, izkoriščane pa k »ponižnosti« in tako ustanovili svoje kraljestvo »socialnega miru«. Krasno je povedal Mehring, da je pri Marxu rožljanje orožja bojujočega se duha preglušilo glas srca. V njegovi notranjosti pa je ta glas glasno govoril! V duhu je Marx stokratno podoživljal višave in nižine proletarčevega življenja. Doživljal je to z jezo velike, človeštvo obsegajoče duše, ki jo žali sleherno ponižanje, sleherno uničevanje človečanstva. Doživljal pa je tudi s strastjo revolucionarnega bojovníka, ki vidi v izkoriščanih delovanje ustvarjajoče zgodovinske sile, ki bo privedla svojo stvar do zmage. Kajti Marx je gledal v proletarcu njegovo dvojno postavo, trpina in bojovníka. Videl ga je, ko nosi, s trnjem kronan, križ, v strašni stiski razrednega položaja, ki mu ga ustvarja kapitalizem: izločen je od socialnih združenj minulih časov, ponižan je v »roko«, v živ privešek mrtvega stroja, posameznik je list brez moči, s katerim se igrajo oblaki in vetrovi kapitalistične produkcije. Videl pa je proletarca tudi v svitu njegovega povičanja in povišanja, bojovníka, posameznika, ki jih je solidarno združila enakost življenjskih pogojev, zvezane v novi, večji zvezi, ki dviga od kapitalizma zaničevano in pohojeno človečnost na svoj ščit in postavlja moč množice ob posameznikovo onemoglost. Dognanje posebnih zgodovinskih gibalnih zakonov meščanske družbe je Marxovo spoznanje vodilo naprej. Ugledal je združevanje izkoriščanih preko mejâ poklica, spola, narodnosti, rase v razred z zgodovinsko nalogo. Marx je odkril proletarijat kot razred z določenimi zgodovinskimi pogoji obstoja, iz katerih se rodi določeno zgodovinsko poslanstvo.

Marx je hodil pred bojujočim se proletariatom sveta kaŕoč mu cilj in pot. Njegov ponosni nauk je odsev znanstveno raziskane družbene resničnosti. Zato si utira kot miselna vsebina in zavestna volja osvoboditveželjnega delavskega razreda vedno zmagonosneje svojo pot. Zato mu ta nauk tudi nudi sigurno orientacijo v praksi osvobodilnega boja. Marxov nauk mu daje merilo za presojanje svojega lastnega delovanja. Ne nudijo mu ga delni uspeha njegovega boja, marveč zgodovinske razvojne tendence, ki kopljejo meščanski družbi grob in so njeni grobarji. Oči, jasno in ostro uprte v te razvojne tendence, preko sodobnosti obrnjene v bodočnost, vodijo proletarske armade svoje ladje skozi nevarnosti, ki jim z desne in leve grozijo. So to nižave meščanske »realne politike«, ki se tako veseli »črvov deŕevnikov«, da ne dviga več pogleda do sonca konč-

nega cilja. So to čeri revolucionarnega utopizma, ki misli, da bo ustvarjal iz svojega žarečega hrepenenja predčasno in umetno plodove razvoja. Marxovemu zgodovinskemu naziranju se imamo zahvaliti za spoznanje notranje zveze med reformo in revolucijo v zgodovini in pravilno ocenjevanje obeh.

V vsakem razdobju reform se dviga počasi rastoč val plime, ki so ga sprožile menjajoče se produkcijske razmere, prehoda moči med podjarmljenimi razredi, ki streme k enakopravnosti in svobodi in vladajočimi plastmi, ki hočejo obdržati svoj prvenstveni položaj. Ko val doseže višek, podere varujoče nasipe starih oblastnih razmer med bojujočimi se razredi. Začne se doba prevratov, ki pripravlja za ustvarjajočo silo dobo novih reform, v kateri se izživijo vsa strem-ljenja, ki učinkujejo ob osvoboditvi zatiranih ljudskih množic. Proletariat mora poseči po mrzli predjedi reforme kakor tudi po vročem kosilu. Pridobiva si razumevanje in moč za nevidno vsakdanje delo, ki dviga izkoriščane v neupogljivem boju proti kapitalističnemu gospodarstvu in sistemu sploh in ki mu cilj, kateremu služi, podeljuje obči družbeni pomen. Ohranjuje si neukročeno navdušenje za veliki svetovno zgodovinski boj za osvoboditev, boj, ki zadobiva od dvoreznega kapitalističnega razvoja vedno znova nove pobude in novo rodovitnost. Tako se prepletata sedanost in bodočnost razreda v proletarskem delu v trdno enoto življenja polne zgodovinske veličine. Tako si v njem praksa in teorija segata v roke. Teorija, ki jo proletariat ne odklanja, kakor da bi bilo brezdelno spintiziranje iz gradov, zidanih v oblake, marveč razume, da je znanstvena slika družbene resničnosti, vsled tega tudi slika njegovih življenjskih pogojev, v katerih kot razred živi. Praksa, ki je ne onečašča s tem, da bi mu bila smetišče za odlaganje izgubljenih načel in idealov, marveč bojno polje, ki ga obvladuje z zrelim spoznanjem in odločno usmerjeno voljo.

A. Kovač:

Dr. ANDREJ GOSAR PROTI KARLU MARXU

I.

Karlu Marxu preti velika nevarnost. Dvignil se je nad njega Evgen Dühring v novi, slovenski obleki, v osebi gospoda vseučilišnega profesorja politične ekonomije, dr. Andreja Gosarja, ki je napisal v VIII. številki letošnjega »Časa« članek »Nauk o vrednosti in socialno vprašanje«.

Že desetletja mrcvarijo Marxa po slovenskih revijah in knjigah kritiki, ki ga bistveno sploh ne razumejo, začeniši od dr. Kreka, dalje dr. Ušeničnika in dr. Knafliča — ki sta se pač vsaj vidno po-

* Članek je bil napisan že za prejšnjo številko, ko še najnovejša Gosarjeva knjiga ni izšla. O. u.

trudila, da bi spoznala predmet, ki ga kritizirata, ter sta nam zato še najbolj simpatična — in cela vrsta drugih.

Na vse te kritike ni s teoretičnega vidika nihče tako odgovarjal, da bi bilo spomina vredno, ker pač od slovenskih marksistov vse do pred par leti skoro nihče ni študiral marksizma ali ga vsaj pri študiju ni razumel; vsi so se bavili rajši le z neposredno, dnevno politiko brez globlje znanstvene podlage; temeljne knjige marksizma, kakor »Kapital«, »Anti-Dühring«, »Ludvig Feuerbach«, celo »Vrednost, cena in profit« so eksistirale zanje le po imenu; bilo je celo v modi, da naj marksist ne čita »Kapitala« — res slovenska specialiteta! Pač pa so študirali Masaryka, Gumplowicza, Philippovicha, Conrada etc. in črpali iz njih predvsem konfuznost. Po nekem naključju najbrž je bil preveden Marxov in Engelsov Manifest, s katerega vsebino so se pa ljudje bolj malo seznanili. Tako so ti nekdani in deloma tudi današnji »marksisti«, zlasti kar jih je med mladimi literati in strokovničarji, s svojim neznanjem samo kompromitirali marksizem pri neukih ljudeh, in njihova pot vodi koncem koncev in v praksi res v fašistično ideologijo.

Med starimi kritiki in dr. Gosarjem je velika razlika: prvič dr. Gosar od vseh najmanj razume marksizem in drugič je nastopil v času, ko gospodarstvo Marxovo teorijo najbolj očitno potrjuje. Obe doktorjevi odliki sta v tesni medsebojni zvezi. Značilno je, da ta »kritik« — za razliko od nekdanih — na vseh 14 straneh niti z eno besedo ne omenja teorije o akumulaciji, koncentraciji in centralizaciji kapitala, teorije o obubožanju, teorije o krizah, torej vseh Marxovih nauk, o katerih pravi naš drugi vseučiliški profesor, dr. Ogris, v »Ljubljanskem Zvonu« (štev. 7—8, str. 487), da danes več ne veljajo, ki jih pa iz sramežljivosti ne omenja, tako da radovedno »Zvonovo« občinstvo ne ve, kaj danes ne velja. Dr. Gosar se rajši spušča v čisto teorijo in razpravlja o vrednosti. Dasi so zgoraj omenjeni nauki najboljša praktična preizkušnja za pravilnost teorije, se vendar želimo spustiti z dr. Gosarjem na enako bojno polje, ker je teoretična jasnost nujno potrebna. Pri tem nameravamo v glavnih obrisih pokazati, kako naš dr. Gosarjev sistem, ki se ponaša z nekaterimi mnogo obetajočimi metodami in principi, celo s sociološkim opažanjem in z nekako dialektiko (glej dr. Gosar, »Socialna ekonomija«, str. 18), v praksi razočara kot modernizirana vulgarna ekonomija.

Pripominjamo še, da dr. Gosar deloma ne govori naravnost o Marxu, temveč nasplošno o objektivizmu in delovni teoriji; toda njun najdoslednejši zastopnik je bil pač Marx in zato smemo vzeti vsa njegova izvajanja tudi na račun Marxa.

Vrednost blaga je temeljno vprašanje v znanosti, ki proučuje sistem menjalnega gospodarstva, h kakoršnemu spada tudi kapitalistično. Znanost naj odkrije zakon, po katerem se toliko in toliko blaga ene vrste menja za toliko in toliko blaga druge vrste. To je zakon o vrednosti in tako ga pojmuje objektivisti. Ker se pa menjava le enako za enako — bodisi v blagu samem bodisi v de-

narju — in v svobodni delitvi dela ne sme biti pri zameni njihče ogoljufan (Marx, »Kapital«, slov. prevod, str. 26), nastane obenem vprašanje, kako je kljub temu prišlo do tako velike neenakosti, da ima en razred koncentrirano v svojih rokah toliko množino blaga, in sicer predvsem najvažnejše blago — produkcijska sredstva, drugi pa vedno ostane pri golih rokah. Zato je razumljivo tako »nesoglasje« o vrednosti v politični ekonomiji.

Ta spornost je pa tudi sociološko razumljiva. Kapitalizem kot posebna oblika menjalnega ali blagovnega gospodarstva ni povsem čist; abstraktno čisti kapitalizem obstoji le v znanosti. Današnja resnična družba je še polna ostankov fevdalizma, pomešana z nekapitalističnim kmečkim gospodarstvom in cela vrsta tako zvane inteligence, kakor državni uradniki, zdravniki, umetniki itd., zlasti pa oni, ki imajo z vzgojo in znanostjo največ opravka, profesorji in učitelji, ni direktno vključena v kapitalistični sistem. Povsem naravno je, da so nerealne predstave teh ljudi o vrednosti blaga, ki ga kupujejo, in o pridobivanju protivrednosti za kupljeno blago, o produktivnosti svojega dela oziroma o tem, kako so si upravičeni dobiti legitimacijo za potrebno blago. Mnogi so tolikanj oddaljeni od gospodarstva, da si sploh ne morejo zamisliti, da je materialna produkcija podlaga za obstoj človeštva in da oni žive od produktivnega dela drugih. Prepričajte poklicnega nogometaša ali primadono ali dame, ki prirejajo ples v dobrodelne namene, da njihovo delo ni produktivno! Ali kakega sodnika in advokata, čeprav je jasno, da noben še tako dolg in drag proces ne poveča vrednosti spornega predmeta (blaga, zemljišča) niti za petdeset par, pač pa stranke čutijo na svojih plečih, da se tam resnična vrednost le troši. Državnim uradnikom, ki dobivajo plače po kategorijah na podlagi šolske izobrazbe, je zveza med stopnjami šolske izobrazbe (mala matura, velika matura) in »produktivnostjo« nezbrisna. Komercializacija in ameriške metode, ki se na take polfevdalne kvalifikacije ne ozirajo ter upoštevajo le produktivno sposobnost nameščenca, od katere edino je odvisna konkurenčna zmožnost podjetja, so za te ljudi nekaj nizkotnega. Student, ki se mu mila Sabina izneveri, ker ji ne more kupiti vstopnice za kino in ki ji ni nič do poslušanja »Menin aeide thea Peleidaeo Achilleos«, bo silno ogorčen nad nerazumevanjem njegovega »vrednotenja«. Sabini je najbolj produktivna — gola materija: puder, Nivea-cream in rdečilo, ki ji pomagajo, da jo vzame ein kleiner Garde-offizier. Kakšna razlika nasproti Katarini v Germinalu! — Za pridno meščansko gospodinjso so obrtniki bolj ali manj oderuhi, ker ne delajo obleke ali ne popravljajo čevljev malone zastonj zato, ker je mož doktor ali zaslužen meščan. Ko smo otroci med vojno zbirali medene kljuke in pipe za vojne liferante, ki so zahtevali tako protivrednost od države za svoje dobave, nam nikakor ni šlo v glavo, zakaj ti tovarnarji ne dobavljajo državi zastonj — kakšen da je ta patriotizem! Primerjajte samo razliko, kako penzionirani državni uradnik in pa poklicni trgovec pridobivata inserate in kako

različno argumentirata, prvi s priporočili vseh mogočih nižjih in višjih mest, drugi s koristjo, ki jo bo imelo prospevanje tovarnarjevega podjetja od inseriranja.

Pestra je kopica raznoterih nazorov o produktivnosti ali vrednostnotovornosti in zaslužnosti različnih opravil. Katero naziranje pa je »resnično« — da govorimo v Heglovem jeziku —, kje se nahaja tista prava produktivnost, od katere je zares vse odvisno? Našli ga bomo pri tistih, ki so direktno zaposleni v kapitalističnem sistemu, predvsem v produkciji. Odkod imamo v zadnji instanci vse blago, bodisi da nam je nujno potrebno za življenje: živila, obleke, čevlje, pohištvo, stanovanje, orodja, priprave itd., bodisi, da je luksuzno? Odgovor je jasen: Nastalo je z delom, včasih le s kmečkim in rokodelskim (cehovskim), danes bistveno v kapitalistični tovarni ali na kapitalističnem veleposestvu ali v kapitalističnem rudniku. »Da bi vsak narod poginil, ki bi, nočem reči za eno leto, temveč za nekoliko tednov ustavil delo, ve vsak otrok.« (Marxovo pismo Kugelmanu z dne 11. VII. 1868). Ker so proizvajalci v blagovnem gospodarstvu svobodni, moramo pogledati tja, kjer ljudje delajo, in spoznati, kako delajo, če hočemo odkriti, kako med seboj menjavajo produkte dela. Nihče ne more zanikati, da bo menjalno razmerje povsem drugačno, če bi se še danes delalo s kolovratom, ker strojna vretena še ne bi bila znana; če bi se n. pr. s kako pripravo krojačem posrečilo v enem dnevu napraviti 30 oblek namesto ene, ali tovarni 1000 avtomobilov namesto enega itd. Od stopnje produkcije je odvisno, koliko more neposredni proizvajalec poleg sebe preživljati še neproduktivne ljudi, graščake, fevdalce, kapitaliste, intelektualce itd. Od produkcije je odvisna kvaliteta družbene strukture razredov; od nje je odvisno družbeno bogastvo; ona je v 17. in 18. stoletju v Parizu in Londonu omogočila luksus in metrese, ne pa da bi metrese same od sebe vplivale na postanek in razvoj kapitalizma, kakor slika Sombart (*Luxus und Kapitalismus*); kajti čemu so nastopili ti pojavi prav takrat in ne v stari Ateni ali v 2., 3. stoletju ali za časa trubadurjev? *Produkcija kot izhodišče* je prvo načelo objektivistične ekonomije in marksizma.

Drugič moramo različne gospodarske epohe, kakor patriarhalno, fevdalno, blagovno, socialistično, razmotrivati posebej in zakonov, ki veljajo za eno, nikakor ne smemo mešati z drugimi v prejšnjih in poznejših družbah, s čimer ni rečeno, da ne bi bilo nekaterih redkih, skupnih zakonov za več epoh, n. pr. glede denarja itd. (Prim. Engelsov »Anti-Dühring« 2., I., 2. odstavek.) En sam primer nam predločuje napačnost zamenjavanja: zastoj pri menjavi blaga (izdelkov) v kapitalistični produkciji in z njim zvezana brezposelnost in pomanjkanje nastane prav radi tega, ker je producirano — ne premalo, temveč preveč blaga. Dočim so patriarhalna in fevdalna zajednica in tudi današnji samostojni kmet, ki prideluje sam zase in živi izolirano, srečni, če je posebno dobra letina, pomeni to za kapitalistična veleposestva in plantažo nesreča.

Zato se pri analizi kapitalizma ne smemo posluževati predkapitalističnih ali izoliranih objektov in primerov, kakor dela in varčnosti pridnih srednjeveških rokodelcev, gospodarstva Robinzona, dalje (prim. v dr. Ušeničnikovi »Sociologiji« str. 355) uspeha posameznega lovca ali potreb žegnega potnika v Sahari, temveč moramo iti v današnje kapitalistične tovarne, rudnike, na veleposestva in plan-taže. Tako raziskovanje je historično in sociološko, ali z drugimi besedami dialektično (drugo načelo) za razliko od metafizičnega.

Ta dialektični način na materialistični podlagi je prvi zavestno konsekventno uporabil Karl Marx in po njem imenujemo to metodo, ki se je v teoriji in praksi izkazala za najbolj uspešno, tudi marksizem. Marksizma torej ne smemo zamenjavati ali istovetiti s socializmom, s posebno ekonomsko epoho.*

Prvi meščanski ekonom, ki so nastopili ob začetku preteklega stoletja, angleški klasiki, so povsem pravilno začeli z raziskovanjem v produkciji kot izhodišču in so videli v delu vir vrednosti. Sociološko je to razumljivo, ker so bili takratni kapitalisti sami udeleženi v vodstvu produkcije in so se borili z brezdelnimi fevdalci-zemljiškimi lastniki. Teorijo klasikov je izvedel do skrajnih konsekvenc in izpopolnil Karl Marx, ki je formuliral razvojno pot kapitalizma in odkril »večvrednost«, to je, da je profit produkt delavčevega dela, ki si ga brez plačila prisvoja kapitalist. Marxovi izsledki meščanski ekonomiji niso bili ugodni in na bazi stare šole jih kljub največjim naporom niso mogli pobiti.

Tako je profesoralna ekonomija počasi začela zapuščati nazor, da delo ustvarja vrednost, zlasti pa ko je proti koncu preteklega stoletja kapitalist sam postal povsem brezdelen, delničar ali rentnik, in se popolnoma odtujil produkciji. Razliko opazimo takoj, ko odpremo učbenike teh novih ekonomov, kjer ne govore o vrednosti premoga, jekla, bombaža, tkanine, strojev, temveč lepih slik, starinskih predmetov, kompozicij, o trudu, ki ga povzroča nakup gledališke vstopnice, nabiranje cvetic (prim. Böhm-Bawerk) in podobno — s čemer naj bi si pojasnjevali zakone razvoja modernega kapitalizma! Nastala je teorija, da je vrednost to, kar si posameznik ali tzv. »gospodareči subjekt« (oseba, človek) v predmetu predstavlja. (V pojmu »gospodareči subjekt« je temeljno nasprotje delavec — kapitalist, katero vidimo le v produkciji, že v besedi za-brisana in konzumentu, ki že ima v rokah protivrednost za nakup, se ne vidi, kako je prišel do nje.) Za enega da je kak predmet vreden več, za drugega manj. Vrednost da je predvsem nekaj subjektivnega in ne ustvarjajo je več producentje, temveč konzumentova sodba. Do neke meje smo se s tem vrnili k teoriji starega Condillaca (gl. »Kapital«, slov. prev., str. 24). »Gospodarski proces se... pričinja... pri konzumentih.« (Dr. Gosar »Socialna ekonomija«, str. 39; podčrtali mi; kakor da

* Glej o tem P. Lem, »Karl Marx«, v »Književnosti« št. 4!

se v gospodarstvu najprej je in šele potem producira!!! Saj res, lačen ne moreš delati! In vendar kmet najprej producira in potem poje in kapitalist plača delavca šele po delu, koncem tedna. Prim. Marx, op. cit. str. 38: »Povsod torej delavec kreditira kapitalistu.«)

Tak subjektivizem, ki ga nahajamo v najrazličnejših nijansah (Menger, Böhm-Bawerk, Jevons, Walras, Fischer, Diehl, Engliš, Liefmann etc.) in katerega bistvena poteza je, da je zabrisal vsa nasprotja med razredi, je po Liefmannu in Englišu prinesel k nam dr. Gosar. Odkril je, da je »cilj gospodarjenja čisto notranji, psihičen, ter se ne da kvantitativno materialistično pojmovati in kajpak še manj izraziti, zato tudi sredstva, ki mu neposredno (sic!) služijo... so... le psihična čuvstva neugodja, žrtve in napa... Te psihične žrtve imenujemo v gospodarstvu trošek... pojmujeemo trošek dosledno le kot nekaj psihičnega, dočim so ga doslej smatrali le kot vsoto denarja.« (podčrtal dr. Gosar; »Socialna ekonomija«, str. 40).

Kako gospodje profesorji psihično jedo in kako se oblačijo s čuvstvi neugodja, žrtve in napa, si bomo podrobneje ogledali, ko bo Mohorjeva družba izdala novo politično ekonomijo dr. Gosarja za slovensko ljudstvo. Glede praktične vrednosti take ekonomije opozarjamo čitatelje na članek V. K. v 2. številu »Književnosti: »Današnja gospodarska kriza in bankrot meščanske politične ekonomije«. Tu se bomo omejili le na obrambo marksizma pred napadi, ki jih je dr. Gosar iz svoje teorije izkristaliziral v »Času« in ki jih bo zato lažje obdelati, ker so kolikor toliko očiščeni subjektivistične sholastike. Vendar je naša naloga vseeno težka, ker je vsak stavek dr. Gosarja nazoren dokaz, da je subjektivistika vso dosedanje teorijo in resničnost postavila na glavo; vsak stavek bi človek lahko prijel od tisoč strani in ne ve, kje bi začel.

Po eni strani skoro ni stavka, da ga Engels ne bi že bil pobil v »Anti-Dühringu«, ki ga dr. Gosar najbrž ni bral ali pa ni razumel, tako kakor ni razumel »Kapitala«, ki ga v »Socialni ekonomiji« navaja kot uporabljeno delo. Zato se v naslednjem, kakor sem že v začetku omenil, ne bomo spuščali v vse podrobnosti, ker itak nahajamo odgovore v slovenski poljudni izdaji »Kapitala« in v »Anti-Dühringu«, katerega prevod nam zdaj napovedujejo.

Po drugi strani dr. Gosar slika marksizem tak, kakršnega ni. Že takoj uvodoma (»Čas«, cela stran 270) uči njegov »marksizem«, »da je vrednost dobrin (sic!) (izključno ali deloma) produkt dela, in kolikor (sic!) izvira iz dela, mora (sic!) pripasti nositelju delovne sile, to se pravi delavcu. Samo na ta način menijo... more delavec dobiti, kar mu gre, in samo na ta način bo mogel zares človeka dostojno in stanu primerno (sic!) živeti.« Ti stavki, kjer mrgoli napak, da jih ne moremo opisati in se omejujemo le na nekatere, kažejo popolnoma nerazumevanje bistva marksizma pri dr. Gosarju, kajti po Marxu: 1. dobrine nimajo nobene vrednosti, pač pa blago kot njihova posebna zgodovinska kategorija; 2. Marx

nikdar ne trdi, da mora vrednost vsega produkta pripasti delavcu. To je bil pač gothski program in tako so zahtevali Proudhon in nekateri utopisti in zlasti Dühring; Engels je pokazal v »Anti-Dühring« (3. del, IV.) smešnost in absurdnost te zahteve. Odkod potem nova produkcijska sredstva, če se vse zajé za privatni konzum? Odkod potem preživljanje potrebnih, vendar neproduktivnih delavcev, kakor administrativnih uradnikov, zdravnikov, učiteljev, intelektualcev? (In predvsem tako potrebnih, kakor so naši politični ekonomski?) Pogoj za obstoj vseh teh poklicev je, da je delo neposrednega producenta tako produktivno, da more preživljati tudi druge neproduktivne delavce in nedelavce; to se vrši v fevdalizmu skozi roke fevdalcev, v kapitalizmu skozi roke kapitalistov in države, v socializmu pa skozi roke družbe, kolikor bo današnji način delitve dela sploh obstojal. 3. »Stanu primerno« je pojem, ki je v socializmu, kjer ni stanov in izgine stara delitev dela, nemogoč. (Anti-Dühring 3, III.). Dr. Gosar pozna neki poseben socializem, kjer imajo produkti vrednost in so torej blago. Z drugimi besedami, on imputira Marxu, da hoče uvesti socializem, ne da bi bil odpravil kapitalizma in blagovnega gospodarstva.

Naj se po tem pregledu dotaknemo le dveh vprašanj, ki nam bodo osvetlila vso ostalo kritiko: 1. ali vrednost nastaja na trgu ali v produkciji in 2. vprašanje plačila ustvarjajočega delovnega človeka.

II.

Kaj razumemo pod vrednostjo? »Predvsem kvantitativno razmerje, v katerem se menjajo uporabne vrednosti ene vrste za uporabne vrednosti druge vrste.« (Marx, »Kapital«, str. 29.) Torej predvsem sorazmernost, kvantiteto. Tako postavlja vprašanje večina ekonomov že pred Marxom (prim. »Kapital«, orig. izd., I. knj., I. pogl., 4., op. 32), čeprav dr. Gosar trdi, da »tega pa dosedanja gospodarska veda ni uvidela, ali vsaj ne primerno upoštevala«. (»Soc. ek.«, str. 35.) Marx gre še dalje in globlje ter odkrije tudi kvantitativno vsebino tega razmerja: Ko menjam n. pr. 1 stot pšenice za določeno količino biksa ali svile, mora biti v vseh teh različnih vrstah blaga nekaj istovrstnega, nekaj enakega, sicer jih ne bi mogli pri menjavi med seboj primerjati in enačiti, kakor ne moremo sešteti 5 čevljev in 20 oblek, pač pa lahko seštejem za 1000 Din čevljev in za 3000 Din oblek = za 4000 Din čevljev in oblek. Tisto enako v različnem blagu ni prav nič drugega kakor splošno človeško delo, in delo tvori tedaj materialno vsebino vrednosti blaga.

Dr. Gosarju kot subjektivistu je pa vse to prekomplicirano in zaresnično. Čemu se toliko mučiti z »brezplodnimi« in »napornimi« teorijami, ki so poleg tega še »problematične«, nepravilne ter celo škodljive? Njemu je stvar zelo enostavna: »V menjalnem gospodarstvu« (»Čas«, str. 274) ... so stvari vredne za nas v dvojnem zmislu: Prvič po tem, kolikor je neka stvar sposobna, da nam služi

v zadovoljitev naših potreb.« S tem se popolnoma strinjamo, to je pri Marxu uporabna vrednost ali koristnost blaga, ki je sploh potrebna in je podlaga, da more biti kak predmet blago ali vrednost; toda sama ta koristnost se ne prične šele s kapitalizmom, ampak je tako stara kategorija, kakor je človeška družba. Kakšna je ta uporabna vrednost, je stvar blagoznanstva in tehnike (glej Marx, »Kapital«, slov., str. 28) in nas bolj malo zanima; to plat precej mirne duše prepuščamo v nadaljnje razglabljanje subjektivitostom, čeprav je jasno, da posamezen individuum tudi v presojanju koristnosti ali uporabnosti kaknega blaga ni tako samostojen, ampak je pod vplivom družbe, vštevši tukaj objektivni ekonomski moment: višino dohodka, ki je merodajen za izbiro in ki je določen s stališčem človeka v produkciji.

«...drugič pa po tem, koliko na trgu zanjo dobiš. (To pa imenujemo...) menjalno vrednost.» Dr. Gosarju je stvar jasna: »V menjalnem gospodarstvu so stvari toliko vredne, njihova menjalna vrednost znaša toliko, kolikor lahko na trgu zanje dobiš. Kar ima visoko ceno, je v menjalnem prometu mnogo vredno, kar nima cene, česar sploh ne moreš prodati, tudi ni nič vredno, nima nikake menjalne vrednosti.« (str. 276).

Sijajna razlaga! Moderna univerzitetna ekonomija si lahko čestita za njo. Kje so Petty, Smith, Ricardo, Marx in drugi pred tako modrostjo! Kako da niso drugi kritiki klasikov in Marx že prej prišli na to, da jih ni razsvetlilo! Škoda le, da ima ta genijalna definicija samo en nedostatek, da nam namreč prav nič ne pove. To je gola tautologija, nekaj sličnega, kakor ko bi kdo hotel razložiti vojno, njene vzroke in postanek z besedami: vojna se začne, kadar se neha nevtralnost. Celo natančna tautologija, kajti malo pozneje (str. 280) pravi dr. G., »da so stvari na trgu vredne... natančno toliko, kolikor se na trgu zanje dobi«. Znanstvenik si s tako modrostjo ne more prav nič pojasniti, zakaj je skozi stoletja vrednost nekaterih vrst blaga ostala skoro približno nespremenjena, dočim vrednost drugih stalno pada (tkanine, blago za obleke, obutev, stroji, vozila itd.). In kapitalist, ki naj vloži milijone denarja v poslopja, stroje, sirovine, ogromne instalacije, ki se mu amortizirajo šele v desetih letih, ne bi mogel po tej razlagi niti približno ugotoviti, koliko bodo njegovi produkti vredni, koliko naj za nje zahteva, koliko bo dobil in koliko bo imel dobička, kajti kdo ve, kakšne muhe bodo svojčas imeli kupci? Saj pravi celo dr. Gosar, da ljudje producirajo le tisto blago, »pri katerem se jim obeta največji dobiček«! Kupci pa namreč »kupujejo vsi zopet le tiste in take potrebščine, ki se jim zde najbolj primerne in ki se jim zdi zlasti tudi njihova cena primerna, to se pravi, da ni previsoka. Kadar postane kaka stvar predraga, ali kadar imajo ljudje zanjo premalo dohodkov, takrat take »predrage« stvari ne kupujejo. Kdor pa ima dovolj denarja, tistemu ni nič predrago, on si kupi vse, kar požel«. (»Čas«, str. 276.)

»Hvala lepa za tako teorijo,« bo dejal kapitalist. »Čemu potem znanost?« (Marx Kugelmanu.) Noben tovarnar ne bo dal počenega groša za take razlage. Kapitalista sicer prav malo brigajo profesorji politične ekonomije; on je praktičen mož in ve, da mora v produkte že v naprej vračunati stroške, ali vrednost predmetov, ki so bili za produkt porabljeni, in mezde, torej objektivno količino, in k tem stroškom prišteje profit (Marx, »Kapital«, str. 21), ki je, kakor je pokazal Ricardo, dana in znana objektivna ter potem konkurence povprečno izenačena količina. Tu smo pri stari teoriji produkcijskih stroškov, ki sicer že bistveno izhaja iz dela, vendar je znanstveno še nezadostna, kakor je pokazal Marx (op. cit. 1. pogl.); toda praksa se po njej vedno in tudi danes ravna. Zato kapitalist dobro pozna objektivno mejo, do katere sme spustiti ceno produktov in nad katero se ne sme dvigniti, ker ga sicer potolče konkurent. In tudi samostojno »gospodareči« subjekt se končno spodtakne ob to objektivno mejo. Tako nadaljuje dr. Gosar:

»Kdor zahteva v tem gospodarskem redu višjo ceno, nego je konzument more (razprto od nas) in hoče plačati, ne dobi kupca, ostane brez kupčije. Zato mora prej ali slej popustiti v ceni ali pa se mora umakniti (razprto od nas) s trga. Drugega izhoda ni in ne more biti.« (str. 276.)

Ali smemo pobarati gospoda profesorja, zakaj konzument more plačati le določeno ceno in zlasti pa, zakaj in kdaj se prodajalec rajši umakne s trga? Vsak materialist, determinist, ki mu idealistična filozofija ni zvedenila logike, se bo vprašal po objektivnih razlogih. Ni nobenega dvoma, da bo vsak konzument hotel dobiti vse zastonj. Toda vsled konkurence konzumentov na trgu bo nastala določena višina cene, se bo glasil odgovor. Če ta producentu ne odgovarja, se bo umaknil s trga. In če se hočejo vsi trmasti producentje umakniti s trga — bodo menda morali konzumentje popustiti ali pa ostati brez produktov? Po takem razmišljanju prijadramo srečno nazaj v staro vulgarno modrost prejšnjega stoletja, da povpraševanje in ponudba določata ceno blaga. Toda niti ta modrost nam ne more razložiti, kje je tista objektivna višina, pri kateri se povpraševanje in ponudba sporazumeta. Zakaj ta točka pri čevljih ne leži na 10 ali na 1000 ali celo 1.000.000 Din? Zakaj je prav 5 parov čevljev normalno vredno 1 povprečno obleko in ne 10? Zakaj se danes tovarnar čevljev včasih rajši umakne s trga in ne da čevljev pod določeno ceno ali celo zastonj, čeprav tisoči gospodarečih subjektov hodijo raztrgani in bos, ker se jim zdi njihova cena neprimerna, to se pravi previsoka? Tudi čista teorija o povpraševanju in ponudbi nam ne more razložiti objektivne vrednosti, katere cena je le njen denarni izraz. Tudi kadar se pri tej teoriji naslonimo na teorijo o produkcijskih stroških, si nismo nič pomagali. Odgovor najdemo šele, kadar preko produkcijskih stroškov pridemo do delovne teorije: Blago je vredno toliko, kolikor je treba zanj povprečnega, družbeno potrebnega

dela, in ima to vrednost že v sebi, ko pride na trg. (Marx, op. cit., 3. pogl.) Ta vrednost je neodvisna od muh in predstav »gospodarečega« kupca. Če plača milijonar za 1 kg kruha 300 Din, je 1 kg kruha kljub temu ostal vreden 3 Din in pek je zato napravil velik dobiček; če pa pek proda 1 kg kruha za 1/2 Din, je pač napravil zgubo, ker se ni umaknil s trga.

(Konec prih.)

Agis:

Razpad druge internacionale

V prvih letih povojne kapitalistične konjunktore je igrala posredovalno vlogo med proletariatom in kapitalom brez dvoma edino le socialna demokracija. Neštevilne tarifne pogodbe, socialno zakonodajstvo in tako dalje, to vse je nastalo z njenim neposrednim ali posrednim sodelovanjem. Obubožanim masam je obljubljala, da se bo družba preko parlamentarne demokracije razvila v socializem, v družbo brez razredov, v družbo brez najstrašnejšega pojava kapitalizma — brezposelnosti. Toda svet je šel povsem drugačno pot. Nemška socialna demokracija je izstopila iz 2. internacionale in posledica tega je, da danes druge internacionale dejansko ni več.

I.

Razpad druge internacionale ni prišel nepričakovano. Vsakdo, ki je zasledoval predvojno politiko in pozneje, posebno pa politiko nemških socialnih demokratov, je moral ta razpad predvidevati. Danes se je socialna demokracija že drugič našla v istem položaju. Do svetovne vojne so vse njene sekcije na mednarodnih kongresih ostro obsojale vsako vojno kot protivno vsem človečanskim načelom, kot protivno interesom delavcev. Toda prišlo je leto 1914 in — skoraj vse sekcije so glasovale za vojne kredite ter se stavile na razpolago vsaka svoji vladi. Danes, ko se kapitalistični proizvodni način izkazuje nemočnega, je zopet pozabila na vse svoje teorije o razvoju nove socialistične družbe. Vzroke, zakaj je razpadla socialna demokracija l. 1914 in zakaj danes, je iskati v razvoju kapitalističnega gospodarstva pred vojno in po njej.

V drugi tretjini preteklega stoletja, ko sta elektrika in kemija prevzeli revolucionarno vlogo pare in mehanike, se je pričela doba imperializma in finančnega monopola, ko kapitalistične velesile niso več izvažale v kapitalistično manj razvite dežele le produktov svoje industrije, temveč odvišni kapital.

Kakor je ta predel svoje mreže čez vso zemeljsko oblo, tako so padale narodnostne in druge razlike med delovnimi razredi vseh ras in narodov, da so se bolj in bolj čutili kot celoto, kot razred svetovnega proletariata. Kakor se je na eni strani bogastvo in moč kapitala združevalo bolj in bolj v rokah vedno manjšega števila finančnih magnatov (Deterding, Rockefeller, Morgan, Zaharov, Kruger, Krupp, Schneider-Creuzot itd.), tako je na drugi strani postajala druga internacionala organizatorično središče svetovnega delavskega kolektiva. Naraščajoči moči mednarodnega finančnega monopolističnega kapitala se je zoperstavila tako silno nevarna ovira. Saj je obljubljala obubožanim množicam vsega sveta izhod iz kapitalizma v boljši svet, saj je okoli svoje enobarvne zastave zbiral milijone in milijone delavcev in delavk ter jih navdušene za brezrazredni socializem spremljala in vodila v brezštevilne ekonomske in kulturno-politične borbe. Od leta 1880 naprej so socialisti v vseh državah morali prestat preganjanje meščanstva, ki se je balo naraščajočega revolucionizma proletariata. Toda iz vseh prepovedi javnega političnega delovanja, iz vseh preganjanj njenih voditeljev, je druga internacionala izšla kot zmagovalka; število njenih pristašev se je povzpelo v milijone, priborila si je pravico legalnega delovanja in — kar je najbolj važno — dosegla je v mnogih primerih zboljšanje ekonomskega položaja delavstva.

In tu pridemo do protitoka v struji njenega razvoja.

Nemčija je nekako po letu 1880 postala najmočnejši konkurent angleške in francoske industrije. Kot prva država na svetu je začela uporabljati najnovejše znanstvene metode tehnike in tako se je prerinilo nemško gospodarstvo, boreč se s kapitalom drugih držav, na vodstvo svetovnega gospodarstva. Vzporedno s tem razvojem je pripadla tudi nemškemu proletariatu vodilna vloga v socialistični teoriji in praksi. »Iz Nemčije je bilo oživotvorjeno francosko delavsko gibanje: socialistični uspehi v Nemčiji so vzpodbudili še maloštevilne angleške socialiste, da so ustanovili socialdemokratsko organizacijo v Londonu; slovanski narodi so začeli smatrati nemško socialno demokracijo za vzor. In na mednarodnih socialističnih in delavskih kongresih je bila nemška delegacija deležna posebne pozornosti. Skratka, v štirih desetletjih od 1875 do 1914 je bila nemška socialna demokracija na čelu modernega svetovnega delavskega gibanja. Njena voditelj Avgust Bebel in Viljem Liebknecht sta uživala mednarodno sloves.«* Delavci vsega sveta so pričakovali iz Nemčije revolucionarno rešitev iz kapitalističnega jarma v socialistično družbo.

Toda zaman. Marx je učil, da bo kapitalistična družba propadla pod svojo ogromno težo, ob nesorazmerni med proizvodnimi sredstvi (stroji, veletovarne, kemično obdelovanje zemlje, zemljiška veleposestva) ter proizvodnimi odnosi (privatna lastnina in mezdnino delo). Temu nasprotno pa ne samo, da kapital ni propadel, temveč je po vsaki krizi le še hitreje in samopašneje širil svoj vpliv po svetu. Na drugi strani pa se je delavstvo vedno bolj zbiralo okoli socialne demokracije in njenih strokovnih organizacij. Ob tem rastu kapitalistične proizvodnje in ob moči strokovnih organizacij ter socialne demokracije se je položaj gotovega dela delavskega razreda boljšal. Predvsem so bili razmeroma dobro plačani kvalificirani delavci. Funkcionarji sindikatov in socialno demokratske stranke so bili večinoma dobro situirani izobraženi delavci, celo intelektualci. Na ta način se je v nemškem delavstvu tvorila neka »delavska aristokracija«, ki radi svojega položaja nikakor ni bila nezadovoljna z obstoječimi razmerami.

Tako se je vrinila v socialistično ideologijo misel, da je interes delavstva istoveten z interesom meščanstva. Poleg tega pa socialna demokracija ni bila le stranka proletariata, marveč je polnilo njene milijonske vrste mnogo in mnogo meščanskih elementov, intelektualcev in celo precej imovitih ljudi. Ti elementi so sicer priznavali osnovno zahtevo socializma, naj bodo vsa produkcijska sredstva last družbe, toda socializem jim je bil utopični ideal in ne dnevna zahteva. Socialna demokracija se je pod njihovim vodstvom zadovoljevala s skoroda brezpomembnimi socialnimi reformami, s »socialnim krpanjem«, v teoriji pa je Bernstein začel kritizirati in revidirati marksizem ter namesto Marxovega nauka o polomu kapitalizma razlagal teorijo o »vračanju socializma v meščansko družbo.«**

Zastopal je celo stališče, da socialna demokracija mora podpirati meščansko državo pri podjarmljenju kolonialnih narodov.

Poleg te vodilne plasti socialistov, ki je bila praktično in teoretično tesno povezana s kapitalom, je pa obstojala nepregledna množica proletariata in nekandanih kmetov, ki jih je železni zakon družbenega razvoja vrgel iz naročja zemlje v industrijska središča. Beda in pomanjkanje, tuberkuloza in spolne bolezni, to je bil dar nemškega imperializma tem množicam. Te množice, nezadovoljne s svojim bednim življenjem, so bile, ki so našle v teoriji in praksi revolucionarja Marxa svojega učitelja in voditelja. Proti social-reformizmu delavske aristokracije je tako nastala opozicija, ki je pa kljub svoji moči utonila v morju revizionizma. Zakaj?

Temu revizionizmu se je namreč zoperstavil teoretično K. Kautsky. Po-bijal je Bernsteinovo teorijo o vračanju v socializem ter v svojih jasnih spisih dialektično razlagal razvoj kapitalizma. Bil je ortodoksni marksist. Toda branil

* M. Beer, Geschichte der Sozialen Kämpfe.

** Glej Lem, »Zgodovinski pregled revizionizma« v 3. števil. »Književnosti«.

je le Marxovo teorijo, njegova praksa pa je bila z njo v ostrem nasprotju. Beda množic mu je velevala »boriti se za marksizem«, toda delavska aristokracija mu je bila kljub temu bližja. S svojim marksizmom je pridobival radikalne množice za social-reformno prakso »aristokracije«.

Jasno je torej, da svetovni proletarijat od take nemške socialne demokracije ni mogel dočakati socialistične družbe.

Kakor je z naraščajočo močjo nemške industrije raslo nasprotje med nemškimi in ostalimi nacionalnimi kapitalisti, tako je tudi nemška demokracija vedno bolj nasprotovala ostalim sekcijam druge internacionale. Nasprotstvo je postajalo tem večje, ker so vodje teh sekcij po drugih državah igrali popolnoma isto vlogo, kakor njihovi nemški tovariši.

Angleška Delavska stranka (Labour Party) je n. pr. predstavljala tipično social-reformno stranko s prav malenkostnimi socialističnimi tendencami. Celo njeni najvnetejši predvojni nasprotniki ji niso mogli očitati inicijative brezštevilih mezdnih gibanj angleškega delavstva, ki so jih vodile strokovne organizacije s povsem drugimi parolami, samo ne z naukom o vračanju v socializem. Kakor si je angleški monopolistični kapital podrejeval ves svet, tako so tudi angleški socialisti vneto branili Bernsteinovo teorijo, »da se morajo delavci boriti za osvojitve kolonij.« Zgovoren je razvoj socialne demokracije v Franciji. Pariška komuna l. 1871, vzpostavljena po razredno zavednem pariškem proletariatu, je sicer utonila v potokih krvi delavcev, njihovih žena in otrok, ubitih po buržuazni vojski, vendar je spomin nanjo odredel politične nauke v poznejšem razrednem boju. L. 1881 je nastala Francoska delavska stranka, katere program je pomagal sestaviti tudi Marx. Toda kmalu so izstopili iz nje »posibilisti«, ki so smatrali, da je socializem dosegljiv z reformami. Poleg teh so obstojale še razne druge socialistične skupine, ki so se na amsterdamskem kongresu druge internacionale l. 1904 združile v novo stranko, ki pa naravno ni bila enotna. Poleg anarho-komunističnih struj in sindikalistov je bilo v njenih vrstah polno oportunistov, ljudi, ki jim je bil socializem le fraza in razredni boj etapa lastne osebne karijere. Ti voditelji so se prilagojevali vsakokratni potrebi meščanskih vlad. Če je bila sila, so se — v posmeh vsem socialističnim načelom — oblekli v frak in cilinder in stopili v vlado. Ta »ministerializem« dokazuje, da so tudi francoski socialistični voditelji služili v razrednem boju kot opora meščanstva med delavstvom. Proti temu ne govori niti dejstvo, da je socialistična stranka oficijelno obsodila »ministerializem« in izključila celo Milleranda, Brianda in Vivianija. Saj je imela v svojih resolucijah odprta vrata, skozi katera so se »ministerialisti« splazili iz ulice proletarskih množic v urade vladnih palač. Druga internacionala je bila namreč sklenila, da socialisti ne smejo v meščanske vlade, »izvzemši v izrednih okoliščinah«.

Tudi v drugih social-demokratskih strankah predvojne Evrope opazimo politiko podpiranja domačega kapitalističnega razreda pod firmo revizionizma oziroma reformizma. Razlika od velikih zapadnih demokracij je bila morda v tem, da oportunistem delavske aristokracije ni mogel toliko zajeti množic, ker tukaj kapital ni bil v stanu privoščiti si luksusa delavcem naklonjene zakonodaje. V tem je tudi treba iskati razlage, zakaj so se meščanski elementi prej ali slej ločili od socialistov. Radi tega je obvladala pod vplivom vedno levičarsko razpoloženih mas več ali manj čista marksistična teorija. Vendar je pa pritisnila druga internacionala z oportunizmom nemških, francoskih in angleških reformističnih voditeljev tudi tem strankam pečat one politike, ki je podpirala s socialnimi reformami razvoj kapitalizma.

Pri takem značaju njenih sekcij je naravno, da druga internacionala ni mogla predstavljati one enote in one sile, ki bi jo po Marxovem nauku delavstvo potrebovalo. Ob dejstvu, da so bile vodilne plasti njenih sekcij le zastopnice nacionalnega, domačega kapitala med delovnim ljudstvom, se je morala razbiti udarna moč mednarodne proletarske organizacije. Čim večji je bil pritisk nacionalnega kapitala, tem manjši je bil odpor druge internacionale. Krize kapitalističnega gospodarstva so se ponavljale v strahotnem ritmu, vsaka prejšnja je bila le uvod v hujšo in ostrejšo naslednjo, po vrsti so dobivale mednarodni značaj in morje njihovih posledic je z vedno viharnejšimi valovi pljusalo ob obale vseh kontinentov — toda mednarodna organizacija svetovnega delavstva

je bila pred njimi brez odpora. Sprejela jih je z ono udanostjo v usodo, s katero se udaja pohleven hlapec udarcem gospodarjevega biča.

Med tem so se pa imperialistična nasprotstva med velesilami poostrevala. Zrak je bil nasičen s smodnikom. Danes ali jutri je morala izbruhniti vojna.

Na vseh kongresih druge internacionale je bilo vprašanje vojne nevarnosti eno najvažnejših točk dnevnega reda. Na Stuttgartskem kongresu l. 1907 je bila na predlog levičarjev sprejeta resolucija, ki je izvenela v ostri obsodbi vsake vojne kot nasprotne interesom delavskih množic. Kongres je smatral »za dolžnost delavnih razredov boriti se proti oboroževanju na kopnem in na morju«, »z vsemi sredstvi, ki se jim zde najuspešnejša, preprečiti izbruh vojne«, ter v slučaju vojne »pospešiti odstranjevanje kapitalističnega razrednega gospodarstva«. Z vzklikom »Vojna vojni!« je izšla druga internacionala iz zborovališč Kopenhagenskega in Bazelskega kongresa (1910 oz. 1912). Toda zvesta značaju večine svojih sekcij ni samo na eni strani božala množice z antimilitarističnim gromom, ampak je na drugi strani podpirala tudi imperialistične tendence. Večina kongresistov je bila namreč več ali manj odkrito za politiko, ki jo je označil Jean Jaurès s stavkom: »Niti izdajstvo domovine niti izdajstvo socializma!«

Ko so si stopile v strelskih jarkih ena drugi nasproti, druge internacionale ni bilo več. Pozabljene so bile vse resolucije in vsi sklepi proti vojni, pozabljene vse lepe besede o miru med narodi, ki naj ga prinaša mednarodno organizirano delavstvo. Nemški »internacionalisti« so glasovali v parlamentu za vojne kredite in stoje zapeli »Deutschland, Deutschland über alles«. V Franciji so nacionalisti ustrelili vplivnega nasprotnika vojne Jean Jaurès, socialistična voditelja Guesde in Sembat sta vstopila v vlado, »La bataille«, glavno glasilo socialistične Splošne zveze delavcev, je postala glasilo francoskega imperializma proti nemškemu imperializmu. V Italiji so bili mnogi socialistični voditelji, med njimi tudi Mussolini, izključeni iz stranke, ker so bili za vojno. Ruski menjševiki, tudi Plehanov in njegovi pristaši, so se prav tako postavili na patriotska tla. Belgijski socialist Van der Velde je vstopil v vlado. Angleška delavska stranka se je postavila na razpoloženje svoji vladi. Skratka: vsa gonja proti vojni se je izkazala kot prosto varanje množic; na ljubo domovinom privatne lastnine, kapitalizma in konkurence je socialna demokracija vodila množice v medsebojno klanje. Večjega izdajstva lastnega mišljenja in lastne desetletne politike, pa tudi logičnejšega računskega zaključka dolgoletne social-reformistične prakse, si težko predstavljamo.

II.

Svetovna vojna je končala s sledečim uspehom: 1. Dvajset milijonov mrtvih, dvesto milijonov ranjenih in petindvajset milijard materialne škode; 2. avstroogrške dežele in nemške kolonije so prišle iz vpliva nemškega pod vpliv antantnega kapitala in 3. Rusija je bila kot trg antantnega kapitala zgubljena. Divji ples kapitalistov se je začel znova in v njem se je zavrtela tudi socialna demokracija.

Socialni demokratje so se po mirovnih konferencah znašli zopet v bratskem objemu. Sicer ta objem ni bil preveč prisrčen, francoskim in drugim bratom je bil zoprni znojni duh nemškega sodruga radi naporne službe pri kajzerju. Nekateri, nezadovoljni z mlačno rožnato barvo druge internacionale, so si ustanovili februarja 1921 na Dunaju internacionalo števil. 2½, ki se je pa kmalu razbila med mlinskima kamnomi druge in tretje internacionale. Na Hamburškem kongresu 1923 se je del 2½. internacionale združil z matično organizacijo, ki se odslej imenuje »Socialistična delavska internacionala«.

Nezadovoljnost širokih množic s politiko socialne demokracije pred vojno je rodila vedno večjo organizatorično samostojnost levičarske opozicije, ki so jo vodili ruski levičarji l. 1914.

Svetovna vojna ni prenehala z vidno vojaško zmago antante, temveč jo je zaključila ruska revolucija, nacionalna revolucija avstroogrskih narodov, odpor v antantinih četah ter razkroj avstrijske in nemške armade. Nemški frontni bojevniki so se vrnili iz strelskih jarkov z revolucionarnimi rdečimi

zastavami. Siti so bili vsakega militarizma, pod vplivom Spartakove zveze so si osvojili industrijske obrate in mesta, katerih vodstvo so prevzeli »delavski in vojaški sveti«. Na Bavarskem so izklicali sovjetsko republiko. Iz strahu pred to »novembersko« revolucijo sta se nemški cesar in njegov prestolonaslednik odpovedala prestolu in za njima ostali nemški kralji. Meščanstvo je bilo brez odpora. Zgledalo je, da bo nemškemu delavstvu skoraj brez prelivanja dragocene človeške krvi uspelo, posnemati rusko revolucijo pred enim letom.

Toda nenadoma se je preokrenilo. Ko je princ Maks Badenski izročil voditelju nemške Soc. dem. stranke, Ebertu, kancerstvo, je ta vzdihnil: »Mrzim revolucijo kakor greh!« Socialdemokrat Noske pa je v Kielu v krvi zadušil upor mornarjev poslužujoč se monarhističnih častnikov. Socialdemokrat Severing je razorožil porursko delavsko armado in večino njenih članov, ki niso hoteli izročiti orožja, pobil s strojnimi. Socialni demokratje so s krvjo zlomili generalno stavko. Meščanska Nemčija je bila rešena. Njena rešiteljica pa je bila socialna demokracija, ki je s tem rešila zapadno evropski kapitalizem. Weimarska ustava je postala vzor demokratične ureditve države, socialna demokracija pa je obljubila, da bo weimarska Nemčija vrasla v socialistično družbo: ne z orožjem in diktaturo proletariata, marveč z volilnimi kroglicami bomo zrušili parlamentarno diktaturo kapitala.

Nastopila je doba tako zvane relativne stabilizacije kapitalizma. Po zastoji za časa svetovne vojne je industrija zopet cvetela in pošiljala svoje proizvode v vedno večjih množinah prav do zadnjega kotička naše zemlje. Versailleska pogodba je vrgla vsa bremena vojne na pleča nemškega naroda, francoski, angleški, ameriški in japonski kapital je imel na konkurenčnem bojišču enega sovražnika manj. Temu sožitju posameznih nacionalnih kapitalov je odgovarjala tudi mednarodna politika veselil. Društvo narodov je bila ona institucija, od katere so si obetale vse države meščanskega sveta, da bo zmogla v bodoče odstraniti vse ovire na poti razvoja kapitalizma.

Nositeljica ideje in organizacije Društva narodov je bila socialna demokracija. Kakor so se posamezni nacionalni kapitali med seboj na trgih spopinjali v prijateljskem sodelovanju, tako je tudi druga internacionala slavila zmago nad revolucionarnimi idejami. Demokracija je bila porok, da je vseh vojn konec, da krize nikdar več ne bo, da bo s socialističnimi vladami zrasla družba privatne lastnine v socialistično družbo. Mednarodna zveza vseh strokovnih delavskih organizacij (tkzv. Amsterdamska internacionala) pa je obljubljala, da bo pomagala delavstvu vsega sveta v vseh mezdnih borbah.

Socialna demokracija je torej na eni strani napravila red in mir, da na ta način omogoča zopetni razvoj kapitalizma. Njena povojna politika je torej nadaljevanje njenega predvojnega oportunizma. Ona je tudi po l. 1918 igrala vlogo zastopnice kapitala v delavskem razredu.

Socialna demokracija je imela po vojni v mnogih državah vlado v svojih rokah. V Nemčiji, v Skandinavskih državah, v Belgiji, v Angliji, v Franciji in Avstriji, povsod so bili social-demokratski politiki tisti, ki so imeli krmilo države dolga leta v svojih rokah. Social-demokrati so bili, ki so vodili v Ženevi Mednarodni urad dela, ki so sklicevali, vodili, zaključevali razorožitvene konference. Vandervelde, Thomas, Macdonald, Henderson, Heriot, Boncour, Briand, Ebert, Scheidemann so imena socialistov, o katerih so pri najvažnejših mednarodnih in narodnih ukrepih pisali meščanski časopisi dolge kolone polne hval. Vandervelde je še na dunajskem kongresu druge internacionale pred dvema leti izjavil: »Skoraj ni velike sekcije, ki bi ne bila v tej ali oni obliki sodelovala v vladi... brez pretiravanja lahko rečemo, da so po večini vsi člani eksekutive soc. del. internacionale bivši ali bodoči ministri. To je gotovo dokaz večje moči.« Ali si moremo misliti ugodnejših prilik, da bi socialna demokracija uvedla po vsem svetu pametno načrtno gospodarstvo brez kriz, brez obubožanja mas in brezposelnosti, ali si moremo misliti ugodnejše prilike za rušitev nesmiselnih carinskih barijer med posameznimi državami, boljše priložnosti za končnoveljavno rešitev vseh kulturnih, nacionalnih in drugih problemov kapitalizma, ki jih svetovna vojna ni rešila?

Kljub temu vplivu socialne demokracije, ki je vedno zatirjevala, da je njena moč istovetna z močjo delavstva, je kriza ugonobila svetovno gospo-

darstvo. Kako klaverna je bila vloga soc. demokracije, se vidi posebno v Nemčiji, kjer je bila ves čas na vladi ali imela na njeno politiko izredno velik vpliv. Število brezposelnih se je povzpelo na 6 milijonov. Četrta Brüningova zasilna odredba, izglasovana v parlamentu z glasovi soc. demokratov, je vzela mladoletnim miloščino brezposelnih podpor. Vse breme brezposelnosti pa je država naložila s pomočjo soc. demokracije in pod krinko »soc. zavarovanja« na ramena nemškega delavstva.

Socialna demokracija je s svojo politiko prostituirala marksizem in pred množicami diskreditirala pomen socialistične družbe. Še letos je Kautsky pisal: »Demokracija ni samo pot k socialističnemu smotru, temveč del tega smotra samega.« Njena politika ni bila ničesar drugega kakor dolgoletna priprava odkrite diktature fašizma. Jasen dokaz temu je Hitlerjeva izjava: »Nemška revolucija, ki se ni začela 5. marca niti 20. julija 1932, temveč novembra 1918, je vstopila v novo razdobje.« Hitler je torej očitno mnenja, da je diktatura velekapitala in junkejev pod veličastvenim imenom »narodne vlade« nadaljevanje demokracije, ki so jo predstavljale social-demokratske vlade. Zato govori tudi socialno-demokratska taktika ob volitvah državnega predsednika l. 1932. Kandidirala je namreč feldmaršala Hindenburga, ki je čez par mesece vrgel fraze o demokraciji v koš in pomagal Hitlerju do oblasti. V imenu socializma je socialna demokracija 20. julija 1932 ob Papevemu državnem udaru odbila predlog levičarjev za generalno stavko proti fašizmu. Brezdvomno je, da bi ta korak zadušil nastop Hitlerjeve vlade. Ko je 30. januarja 1933 izročil Hindenburg državno krmilo Hitlerju, so socialni demokratje zopet v imenu demokracije odbili isti predlog in na naslednji seji parlamenta je Wels, njen predsednik, dal znano izjavo, da »nacionalna vlada lahko nastopi svojo službo«. Ko je 1. maja 1933 Hitler demagoško izrazil ta delavski praznik kot manifestacijo fašizma, je pozvala Splošna nemška strokovna zveza vse delavce na proslavo, strokovni voditelji so pa korakali strumno v isti vrsti s Hitlerjem, Göringom, Göbbelsom, Hugenbergom, Schachtom in Tiessenom. Naslednjega dne je Hitler razpustil socialno-demokratsko strokovno organizacijo, oziroma je izenačil s svojimi bandami. Vrhunec sramote pa je dosegla socialna demokracija 17. maja 1933. Tedaj je Hitler označil kot svoj glavni program uničenje marksizma, prisegel je zvestobo Versailleski pogodbi in datjavam, ki jih je prej tako strastno pobijal ter s frazami o miru vzbudil šovinistično mržnjo; polovica social-demokratske frakcije je bila v zaporih ali pa je zbežala pred terorjem preko meje, ali pa je bila odsotna iz strahu pred Göringom, ostala polovica socialno-demokratskih poslancev pa je v parlamentu »kakor en moč« odobrila Hitlerjev vladni program ter zapela kakor leta 1914 pesem o Nemčiji. Nekaj dni pozneje je Löbbe javno izjavil, da niso glasovali iz strahu ali pod nasiljem, marveč »v iskrenem prepričanju«.

Wels je izstopil po Hitlerjevi zmagi iz eksekutive druge internacionale. Predsedstvo soc. dem. stranke Nemčije je ta korak odobrilo. Ta izstop znači začetek konca vse druge internacionale. Socialna demokracija je tako drugič v razpadu. Iz Mednarodne strokovne zveze so izstopili tudi nemški sindikati in s tem je bila zapečatena tudi usoda Amsterdamske internacionale. Kakor je s porastom fašizma po vsej Evropi nasprotstvo med kapitalističnimi državami vedno nevarnejše, tako so tudi posamezne sekcije druge internacionale branile vsaka svojo ideologijo in nasprotstva med njimi so jih vedno očitneje ločevala. Sicer skušajo nekateri rešiti njen ugled. Toda vse zaman! Napake, ki jih je storila nemška socialna demokracija, so v bistvu njene vloge kot posredovalke med delom in kapitalom. Razvoj nemške socialne demokracije je neizbežna predigra v razvoju vse internacionale, je začetek njenega propada.

Kakor se posamezne socialne demokratske sekcije ločijo v pogledih na sedanjoo gospodarsko krizo, v predlogih za obrambo oziroma za napad na Versailleski mirovni sistem — pač po interesih svojih vlad — vendar so si pa edine v besedah, ki obljublajo izhod iz današnje krize v socializmu po parlamentarni demokraciji. Povsod silijo v vlado po vzgledu nemških tovarišev. Toda kakšni so pogledi na bodočnost take politike?

Nemškim socialistom je uspelo mnogo bolje, kakor angleški Labour Party, belgijskim, poljskim, švedskim, danskim in drugim social-demokratom, ki so

kot ministri upravljali posle meščanskih držav, prepričati široke delavske množice, da je njih sodelovanje na vodstvu državnega aparata istovetno s sodelovanjem delavskega razreda. Nobeni drugi socialno demokratiški stranki ni uspelo v taki meri dokazati delavcem, da demokratična država ni oblast le enega razreda. Predsednik republike, ki ga je kandidirala socialna demokracija, socialno demokratiški ministri, cela vrsta državnih svetnikov, najvišjih državnih uradnikov, in — kar je najvažnejše — policijskih predsednikov v največjih mestih, strokovno organizirani policijski uradniki, dnevno prijateljsko občevanje z generali Reichswehra — ali ni bila to »moč delavskega razreda« po mnenju vse druge internacionale? In vendar se je ta »moč socialne demokracije« zrušila v nič v 24 urah.

Zadnji mesec so se francoski socialisti ločili dejansko od druge internacionale. Na svojem zadnjem kongresu so ostro obsodili svojo parlamentarno frakcijo, ker je glasovala za vojni proračun. V njihovih vrstah so se dvignili odkriti fašisti. Odvrgli so idejo brezrazredne družbe ter se oklenili Mussolinijeve in Hitlerjeve korporativne ureditve države. V angleški delavski stranki skoraj ne moremo več govoriti o socializmu. »Socialna demokracija je oblekla v Angliji lasuljo imperialističnih tradicij in ostala le še predmet radovednosti za mlade plemiške dame po saloni londonskih lordov... Na Češkoslovaškem je postala čuvarica obstoječega reda brez revolucionarnih rogov, ki jih je pustila v areni buržajske borbe za oblast za vsako ceno... v Belgiji se je zarila v tovarne in v kolonialna podjetja in iz bogatih upravnških sedežev modruje v dimu dišečih havan o enakopravnosti človeškega rodu. V Avstriji si je sama izpulila strupeno zobovje, vrgla revolucionarni slovar v Donavo in pohlevno pomagala braniti domovino...« tako jo je točno označil naš klerikalni »Slovenec«.

Druga internacionala je razpadla na drobne kosce nacionalnih strank, ki se grupirajo v toliko taborov, kolikor je taborov kapitala. Internacionalizem je torej v politiki soc. demokratiških strank iz dneva v dan očitneje pojmov brez vsebine in zaradi tega je tudi neizbežno, da bodo posamezne soc. demokratiške stranke razpadle v nič in z njimi II. internacionala. Razredno zavedni proletarijat pa, ki ne izdaja marksizma in razredne borbe tako kakor II. internacionala, ne bo imel zato nobenega povoda potočiti zanj niti ene solze.

F. F.:

Manjšinski kongres

Sredi septembra se bo sestal v Bernu 9. manjšinski kongres. Praktični uspehi dosedanjih kongresov so minimalni. Knjiga poročil o stanju na kongresih zastopanih manjšin in morda še kaj. Moremo se torej pri ocenjevanju kongresov omejiti na njihove načelne osnove, na njihovo idejo. Voditelji tako zvanega manjšinskega gibanja se radi sklicujejo na to, da so izdelali to idejo, če gre za to, da se zakrijejo praktični neuspehi.

Opirali se bomo v glavnem na posebno številko revije »Nation und Staat« (april 1932), ki je posvečena prav prekodržavni narodni skupnosti (Die überstaatliche Volksgemeinschaft). To je namreč ideja manjšinskih kongresov, katere uresničitev je »prav za prav končni rezultat, h kateremu stremi ves razvoj«. Načelni članki, iz katerih enega so pravkar uvedene besede, so od W. Hasselblatta, reprezentativnega nemškega manjšinskega ideologa, Slovenca dr. J. Wilfana, predsednika, in dr. Ammendeja, tajnika vseh dosedanjih kongresov.

Ideja manjšinskih kongresov je na kratko ta: Zatiranje narodnih manjšin je posledica tega, da se država in narod identificirata. Država in narod sta pa dve različni in ločeni stvari. Rešitev manjšinskega vprašanja je zato ločitev države in naroda, organiziranje vsakega posebej. Izpolnjevanje dolžnosti do nenarodne države. Slovenec v Julijski Krajini n. pr. more biti hkratu dober Slovenec in dober italijanski državljani.

Razvoj zadnjih let priča, da ta ideja ne more biti pravilna. Zatiranje narodnih manjšin raste vse povsod iz dneva v dan. Toda, dočim je dosedanja več ali manj demokratična oblika nemške države vzbujala videz, da je zatiranje narodnih manjšin specialiteta vzhodnih in južnih evropskih držav, posledica kulturne zaostalosti teh dežel, je prihod Hitlerjevega režima položaj izpremenil. Brez dvoma bo letošnji kongres jasneje kakor dosedanj pokazal, da gre pri ideji manjšinskih kongresov za ostarelost meščanskega, deloma celo fevdalnega sveta, ki hoče z ne več adekvatnimi idejami obvladovati novo resničnost in pri tem pada v vedno večje barbarstvo.

Pri analizi se namreč pokaže, da sta na osnovi ideje manjšinskih kongresov dve teoriji o državi. Po prvi je država posebna skupnost (Gemeinschaft), ki se gradi na prekonarodnih vrednotah, kakor n. pr. skupna zgodovina, skupna domovina, pravo, religija itd. Narodnost je tej teoriji posebna skupnost, rastoča iz čisto drugih korenin, nekaj, kar je z državo tako zvezano, kakor je — po tem nazoru — zvezana z državo trgovina, in kar bi se torej tudi dalo organizirati po vzoru mednarodnih trgovinskih zbornic. Narodnost nima z državo nobene bistvene zveze, in je torej postavljati narodnostno načelo kot načelo organiziranja države čisti nesmisel. Dokaz? »Razbitje zgodovinskih in gospodarskih veleprostorov Evrope, s tem zvezano zapiranje vseh držav proti vsem, sistem nasprotij, neboljnost drug v drugega zagrizenih nasprotnikov.« Neizmerena gospodarska stiska Evrope je odsev nacionalnega sistema nasprotij. (Hasselblatt.)

Po drugi teoriji je država čisto tehničen aparat. Metoda primerna za upravljanje države — racionalnost. Objektivni uradnik, strokovno izobraženi, nekorumpirani tehnik, jurist, medicinec, njen prebivalec. Narodnost pa je oblika, v kateri se razvija kultura. Kulturna skupnost je nekaj drugega kakor država. Narodnost je nekaj elementarnega, država je pa administrativno okrožje, katerega meje so vprašanje oportuniteti. Če se bodo izvedle posledice iz te teorije in se bo posebej organizirala država in posebej narod, bodo odpadle vse kulturne krivice v šolstvu, v gospodarstvu, v nastavitvah uradništva itd. (Dr. Wilfan.)

Obe nazirani sta zmotni. Prva je lep primer, kako se ideologija razvije iz danih razmer. Kaj so vrednote, na katerih se po prvi teoriji gradi država? Kaj so konkretizacije teh vrednot (če se hočemo izraziti na način idealistov)? Skupna zgodovina — tlačenje mladih narodov po Nemcih. Skupna domovina — Koroška, Štajerska itd., torej bivše fevdalne enote. Pravo — izraz, kako so dejanske razmere organizirane. Religija — Apostolsko Veličanstvo Avstrije. Ideologija, ki sebe ne razume kot produkt, ki svoje vrednote razume obsojito in realno. Razbitje zgodovinskih in gospodarskih veleposestev Evrope (reci: Nemčije, Avstro-Ogrske, carske Rusije) ji je posledica ideološke zmote. Ne razume, da so ti veleprostori tvorba socialnih sil preteklosti in da se je težišče danes delujočih socialnih sil preneslo v mase, s čimer so dobile pomen lastnosti te mase, med drugimi tudi nacionalno razliko. Na kratko, ne razume, da je, kakor je rekel Marx, država predikat (tvorba socialnih sil in torej ljudi) in ne subjekt (tvoriteljice socialnega reda).

Druga teorija je v bistvu ista filozofska zmota, samo da ni zrastle iz fevdalnih nemških manjšin, ampak iz naroda, ki ni imel nikdar svoje države in čigar vodilna plast je bila demo-liberalna inteligenca. Po tej teoriji je država nekaj abstraktnega, je nekaj stroj, katerega dobijo ljudje v roke. Država ji ni organizirana oblast, izraz zelo konkretnih razmerij moči. Zlasti ji pa država ni — kultura. (Najbrže ji tudi gospodarstvo ni kultura.) Pravilno sicer pravi dr. Wilfan, da je evropska kultura kot trajni izraz duhovnega življenja evropskih narodov navezana na narode kot na posebne, za se obstoječe skupnosti. Toda ali državna uredba ni izraz duhovnega življenja, ni kultura? Nasprotno, državna uredba je osnovna ideologija, ki najjasneje kaže, kakšna je resnična kultura — t. j. zavestno razmerje človeka do človeka. Dr. Wilfan seveda ne podaja nobene definicije kulture, osnovnega pojma vse svoje zgradbe. Misli, da mu ni potreba. Gotovo, tako ostane zakrita tudi osnovna, in tragična, negotovost. Ker ne išče jasnosti o kulturi (kakor je ne išče v drugih osnovnih pojmih socialnega življenja), mu manjka zadnja gotovost — vera v človeka. Brani

evropsko kulturo — toda čemu? Negotovost evropske demokracije, ki je zrela za fašizem.

Ni treba preizkusa v resničnosti, da se pokaže napačnost obeh teorij. Niti ni treba podrobnih analiz. Same nosijo v sebi flagrantno kontradikcijo. Obe teoriji namreč, ki ločujeta državo in narod tako daleč, da organizirata posebej državo in posebej narod, priznavata pomembnost nacionalne države. Celo kongres je sprejel resolucijo, v kateri je rečeno, da kongres priznava pomen, katerega je imela vsotaritev neodvisnih nacionalnih držav za posamezne narode Evrope. Ta kontradikcija spominja na »zadnja vratca«. Spričo nje dobijo poseben smisel tople besede, s katerim se je marsikateri govornik manjšinskih kongresov spominjal svoje nacionalne države. (Izraz nacionalni je treba tako razumeti, tako da je n. pr. Jugoslavija nacionalna država za Slovence v Italiji.) So samo fasada za intrige proti manjšinam, ki so neprijetne večinskemu narodu nacionalne države.

In še nekaj. Na vprašanje: kaj je z narodi ali z deli narodov, ki so nezavedni (Kasabi, Mazuri, beneški Slovenci, deloma koroški Slovenci itd.) nam odgovarjajo tako, da morajo biti taki narodi ali deli narodov ostati zunaj organiziranih narodov. (Dr. Ammendo.) Torej čisto nasprotna rešitev kakor v sovjetski Rusiji.

Odkod pa v resnici šovinizem s svojimi kulturo uničujočimi posledicami, odkod kolonialno ponašanje do narodov, katerih višja kultura se ne more razviti, ker nimajo svoje zavesti. Odgovor je kratek (čeprav potrebuje ob priložnosti daljše utemeljitve): Načelo samoodločke narodov se ni izvedlo do kraja. Izvesti pa se ni moglo, ker oblasti ni dobilo ljudstvo, ki se bi bilo organiziralo, kakor bi se bilo samo hotelo.

Max Beer: Opća historija socijalizma i socijalnih borba v prevodu dr. B. Adžije in Milana Durmanna. Zagreb 1933. — Izšla je znamenita zgodovina o razredni borbi, ki se godi že tisočletja. Knjiga je prav gotovo eden izmed največjih dogodkov na znanstvenem knjižnem trgu zadnjih let. Zbrano je vse gradivo o socialnih bojih starega veka do najnovejše dobe. Knjiga je nekakšen leksikon za zgodovino razrednih borb. Kdor hoče količikaj razumeti vse današnje dogajanje, mora to knjigo proučiti. Njena nizka cena in res krasna, prikupna izdaja so poleg tega še mikavno vabilo za naročbo. Izšlo je samo omejeno število izvodov, zato naročite takoj pri upravi revije »Književnik«, Zagreb, Preradovičeva ul. 8. IV. nd. Telefon 46-03.

Popravi: V Brodarjevem članku: Šest mesecev »tretjega cesarstva« na str. 320 (9. števil.) zgoraj mora biti: ... tako, da je padla zlata podlaga marke izpod 10% (ne 100%).

Popravek: Uredništvo je prejelo ta-le dopis od JUU, Sekcija Ljubljana, Mladinska matica: V 9. števil. Vaše revije je objavil Jože Slokan pri oceni knjig Mladinske matice tudi naslednji odstavek:

»Slovenskim literatom se nudijo nove perspektive za lahek zaslužek... Kmetova je namreč za zbiranje te snovi, priobčene v knjižici, sprejela od M. M. poleg honorarja tudi — literarno nagrado...«

Gornja trditev je brez vsake podlage in docela neresnična, zakaj Kmetova ni dobila ne za to ne za kako drugo delo od Mladinske matice nikake literarne nagrade ampak le običajni honorar.

Uredništvo »Književnosti« rade volje popravlja napako, ki jo je zakrivil Slokan, ker noče delati nikomur krivice niti pisati neresnice. Enkrat za vselej pa opozarja vse, ki hočejo pisati v »Književnost«, da v bodoče uredništvu prihranijo podobne nepravilike.

P O Z O R

Z deseto številko stopa »Književnost« v četrto četrletje prvega letnika. Nihče naj ne misli, da je bila pot od prve do desete številke lahka. Vzbudila je sicer veliko zanimanja, tudi priznanja in mnogo čitateljev, toda še vedno je število naročnikov premajhno. Zato priporočamo in na srce polagamo vsem prijateljem in znancem kakor tudi vsem dosedanjim naročnikom, da nam naberejo novih naročnikov ali pa nam pošljejo naslove takih, ki bi se zanimali za »Književnost«. Poslali jim bomo eno ali drugo številko na ogled!

VSİ NA DELO ZA »KNJIŽEVNOST«! TUDI VI MORATE POSTATI NAROČNIK!

Naročnina je tako nizka, da se sploh ne splača o njej govoriti, toda za »Književnost« je vsak dinar dobrodošel. »Književnost« ni nikakšno podjetje s kapitalom, ampak je odvisna od naročnikov. »Književnost« apelira na zavednost vseh tistih, ki hočejo naprej, k novim ciljem in ki so istih misli! »Književnost« je usmerjena revija, ki dosledno stremi po eni sami poti, ki nas mora pripeljati do cilja. Zato ne zaostajajte, ne ostanite ob strani, temveč pojdite z njo in jo podprite. »Književnost« je do zdaj prva in edina slovenska revija, ki se peča s socialnimi vprašanji iz najmodernejšega znanstvenega stališča. Mnogo je še nezorane zemlje pri Slovencih na tem polju, toda začeli smo jo orati in glejte, da jo bomo nekoč orali s traktorjem. »Književnost« je revija zavednih ljudi, ki vedo kaj hočejo, zato pa

DRAGI P. N. NAROČNIK,

nikar ne bodite malomarni pri plačevanju malenkostne naročnine. Zavedajte se svoje dolžnosti do »Književnosti«, kakor se zaveda »Književnost« do Vas! Nekateri dolgujete že po dva obroka, z deseto številko Vas opominjamo za četrti obrok! Zdaj morate plačati vse zaostale obroke in novega, zadnjega v tem letu! Preglejte vseh deset števil in priznati boste morali, da Vam je dala »Književnost« veliko več, kakor je bila obljubila v prvi številki. Toda vse to je bilo zvezano z ogromnimi materialnimi žrtvami. Da je »Književnost« taka, kakršna je, da Vam je mnogim prirastla k srcu, je bilo težko delo, pri katerem nas niso vsi naročniki podpirali. Tudi vsi prijatelji niso storili svojih dolžnosti! Zato pa je treba to popraviti, zdaj, ko je še čas!

Z deseto številko otvarjamo **NOVO AKCIJO ZA NABIRANJE NAROČNIKOV!** Do novega leta mora število na novo pridobljenih naročnikov doseči petsto.

Parola, ki jo vržemo s to številko vsem tistim, ki so vredni misli širom Slovenije, je:

DO NOVEGA LETA — PETSTO NOVIH NAROČNIKOV »KNJIŽEVNOSTI«!

Vsi tisti naročniki, ki so v zaostanku, ga naj takoj plačajo! Deseti številki smo vsem dolžnikom priložili položnice, priložili pa smo jih tudi za četrti poslednji obrok prvega letnika!

VSİ IN VSE ZA »KNJIŽEVNOST«!

Draga naročnica!

V tej ali oni številki si našla črtice in članke, ki so Ti gotovo prav posebno ugajali. Če smo Ti s tem ustregli, Te gotovo smemo prositi za protiuslugo, ki Te popolnoma nič ne stane.

»Književnosti«, ki si jih enkrat prebrala, leže po omarah ali policah zaprašene in brez uporabe. Predstavljajo mrtev kapital brez obresti. Ti pa vendar nisi naročena na »Književnost« radi povečanja svoje knjižnice in za okras sobe, saj naša revija ni tiskana na elegantnem papirju in vezana v lične platnice, kakor razne druge; Ti si naročena na njo pač za to, ker si zadovoljna z vsebino. Zato gotovo želiš, da se list poveča, in mu skušaš pridobivati naročnikov, kar se Ti pa slučajno ne posreči. Ali pa ne bi hotela številke, ki se prašijo po Tvoji sobi, dati prijateljici in znanki, ki Ti je duševno sorodna, in za katere veš, da bodo njo zanimale iste črtice in članki kakor Tebe? Daj jim nekaj števil in opozori jih na dotična mesta! Videla boš, da se včasih z mrtvo, napisano besedo več doseže kakor z živo. Dotična bo morda vrnila revijo v slabem stanju; toda to nič ne de, saj je Ti pač nimaš za okrasek, temveč zaradi vsebine; toda kar je glavno, ona se bo sama naročila na list in tako bo nam pomagano, ker nam je vsak novi naročnik dobrodošel!

Upamo, da nam boš radevolje storila to protiuslugo, stori pa takoj, kakor hitro prebereš vso to številko, da pozneje ne pozabiš!

Nagrado dobe vsi naročniki »Književnosti«:

V letošnjem letniku smo oziroma še bomo obdelali najvažnejša poglavja iz sociologije, filozofije in narodnega gospodarstva v luči materialistične dialektike ali marksizma. Ob koncu leta bomo za vse naročnike natisnili stvarno kazalo (register), tako da bo vsakdo, kogar bo zanimalo kako teoretično ali praktično vprašanje, s pomočjo stvarnega kazala takoj lahko našel dotično stran in dotični odstavek, ki mu bo dal odgovor ali pojasnilo. Na ta način bo en letnik »Književnosti«, zlasti pa več letnikov skupaj postal za naročnika nekaj majhen leksikon iz socialnih znanosti. Kdor hoče zastonj dobiti tak leksikon, naj se čimprej naroči na »Književnost«, ker sicer ne bo mogel dobiti kompletnih števil. Prve tri so že pošle in tudi naslednje se dobe le v še majhnem številu! Za dotične, ki bi še hoteli dobiti vse ostale številke, se bomo potrudili, da jih odkupimo oziroma »zaplenimo« neplačujočim naročnikom; toda to ne bo vedno mogoče in zato je potrebna takojšnja naročitev!

Uprava in uredništvo

»Književnost«, Mestni trg 6, II
Ljubljana

Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 15 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna šte. 8 Din. Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. (Predstavniki A. Kolman.)